

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ВЕТЕРАНСЬКА ПОЛІТИКА**

✓ *Комплексна підтримка ветеранів у США*

- **СУДОВА РЕФОРМА**

✓ *Контроль доброчесності суддів*

- **ВІЙСЬКОВИЙ ОБЛІК**

✓ *Зміни у військовому обліку жінок в Україні*

№ 15–16 (323–324) СЕРПЕНЬ 2026

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 15–16 (323–324) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
«Про Український національний пантеон»... 3
Військовим зберігатимуть виплату грошового
забезпечення на весь час лікування..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Волошин Д.

Комплексна підтримка ветеранів у США:
основні напрями та перспективи
для України..... 5

Симоненко О.

Контроль доброчесності суддів:
аналіз законодавчих змін 14

Кривецький О.

Захист чи обов'язок: як змінюється військовий
облік жінок в Україні..... 17

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА* 20

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України «Про Український національний пантеон»

22 серпня В. Зеленський підписав Закон України «Про Український національний пантеон». Про це зазначається у картці законопроекту на сайті Верховної Ради України.

«Пантеон є загальнонаціональним місцем пам'яті Українського народу, місцем ушанування найвидатніших представників української нації, які зробили винятковий, історично значущий внесок у здобуття та відновлення незалежності, у державотворення і розбудову Української держави, захист її суверенітету та територіальної цілісності, формування української нації, війська, культури, мистецтва, науки, спорту, становлення української літературної мови, розвиток громадянського суспільства або релігії», – зазначається у документі.

Пантеон є меморіальним комплексом і розташовується у столиці України – місті Києві. У Законі зазначається, що Пантеон є об'єктом права державної власності і не підлягає приватизації або передачі в оренду. Пантеон розміщується на землях державної власності незалежно від їх категорії та цільового призначення і використовується для цілей, визначених зазначеним Законом.

У Пантеоні здійснюється вшанування найвидатніших представників української нації шляхом почесного їх перепоховання, встановлення кенотафів та інших форм ушанування найвидатніших представників української нації.

Юридична особа, яка здійснює управління Пантеоном, забезпечує створення та ведення Книги пам'яті про осіб, ушанованих у Пантеоні, до якої вноситься інформація про таких осіб, а також їхній внесок у здобуття та відновлення незалежності, у державотворення і націєтворення, а також розбудову Української держави, захист її суверенітету та територіальної цілісності.

Для ухвалення рішень щодо поховання або перепоховання таких осіб передбачається створення спеціальної комісії, яка розглядатиме відповідні питання та залучатиме до роботи істориків, науковців, представників органів влади та інших фахівців.

Документ також визначає випадки, коли може проводитися перепоховання, зокрема, якщо останки видатної особи перебувають за кордоном, або якщо виникає необхідність вшанувати її на найвищому державному рівні. Для частини випадків встановлюється вимога, щоб із дня смерті особи минув певний строк.

У Законі зазначається, що у Пантеоні цілодобово установлюється почесна варта. Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування. Нагадаємо, законопроект № 15360 «Про Український національний пантеон» Верховна Рада України ухвалила 1 липня 2026 р. (*Історична правда* (<https://www.istpravda.com.ua/short/2026/08/25/166107/>). – 2026. – 25.08).

Військовим зберігатимуть виплату грошового забезпечення на весь час лікування

За українськими військовослужбовцями зберігатиметься виплата грошового забезпечення (ГЗ) за весь час лікування або реабілітації у стаціонарних умовах. Відповідний Закон підписав Президент України.

Закон України № 4954-IX вносить зміни до низки законодавчих актів щодо забезпечення права військовослужбовців, ветеранів та

військовополонених, яких звільнено з полону, на належну медичну допомогу, реабілітацію, протезування.

Збереження грошового забезпечення на час стаціонарного лікування.

Передбачено збереження грошового забезпечення на весь період лікування та/або реабілітації у стаціонарних умовах, у тому

числі під час лікування в закладах охорони здоров'я іноземних держав.

Наразі грошове забезпечення за останньою займаною посадою зберігається за військовослужбовцем за період стаціонарного лікування, але не більше ніж 12 місяців поспіль. Якщо лікування триває понад чотири місяці, для продовження виплати необхідний висновок ВЛК про потребу у тривалому лікуванні.

Після набрання чинності новими положеннями тривалість лікування не буде обмежувати право військовослужбовця на збереження грошового забезпечення 12 місяцями на підставах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Це не означає автоматичного збереження всіх додаткових виплат, зокрема додаткових винагород. Умови їх виплати будуть визначені окремою постановою Кабінету Міністрів України.

БУЛО	ЩО ЗМІНІТЬСЯ
❌ До 12 місяців – неможливо своєчасно пройти ВЛК ❌ Після 12 місяців лікування – виплати припинялися ❌ Після 12 місяців лікування (припинення виплат) неможливо було звільнитися або повернутися на службу	✅ Буде розроблений механізм, який дозволить своєчасно проходити ВЛК ✅ Здійснення виплат незалежно від строку лікування ✅ Заборона повернення до військової частини без відповідного рішення ВЛК

Зміни до нарахувань грошового забезпечення під час лікування та реабілітації

Вимога до проходження військово-лікарської комісії (ВЛК) не скасовується. Після лікування, але не пізніше ніж через 12 місяців від його початку, військовослужбовець має пройти медогляд для визначення придатності до військової служби. Якщо лікування триває понад 12 місяців, повторний огляд ВЛК проводиться не рідше ніж кожні чотири місяці в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Покращене харчування під час лікування та реабілітації

Покращеним харчуванням у закладах охорони здоров'я та реабілітаційних закладах забезпечуватимуть:

- військовослужбовців;
- ветеранів;

- звільнених з полону;
- іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу.

Також гарантується, що їхнє лікування та реабілітація здійснюватиметься на рівних умовах за рахунок коштів державного бюджету.

Забезпечення протезами за державний кошт.

Документ також встановлює, що військовослужбовці з пораненнями або травмами, а також особи з інвалідністю внаслідок війни мають забезпечуватися високофункціональними протезами та/або ортезами за рахунок державного бюджету (*Міністерство оборони України (<https://mod.gov.ua/news/viiskovym-zberihatymut-vyplatu-hroshovoho-zabezpechennia-na-ves-chas-likuvannia>). – 2026. – 26.08*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Д. Волошин, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Комплексна підтримка ветеранів у США: основні напрями та перспективи для України

Повномасштабна війна в Україні актуалізувала необхідність формування ефективної системи післявоєнної адаптації та комплексної підтримки ветеранів. У цьому контексті важливого значення набуває вивчення досвіду США, де протягом десятиліть сформовано розгалужену систему медичної, психологічної, соціальної, освітньої та професійної підтримки ветеранів. Аналіз американського досвіду може бути корисним для України під час удосконалення власних механізмів реінтеграції ветеранів та їхнього повернення до повноцінного цивільного життя.

Сучасний досвід США у сфері реабілітації та соціальної адаптації ветеранів є одним з найбільш розвинених у світі. Передусім розвиток системи реабілітації військових зумовлена прийняттям змін до чинного законодавства. Ще у 1944 р. за президентства Ф. Рузвельта було схвалено Закон «Про реабілітацію військових», відомий як G. I. Bill¹.

Під час війни американський уряд прогнозував масштабне післявоєнне безробіття серед демобілізованих військовослужбовців. Щоб зменшити ймовірність післявоєнної депресії, спричиненої масовим безробіттям, Національна рада з планування ресурсів, агентство Білого дому, у 1942 р. вивчала потреби в робочій силі після війни. У червні 1943 р. рада рекомендувала низку програм освіти та навчання. Публіцист американського легіону Дж. Сежнар назвав його «Біллем про права військовослужбовців», оскільки він пропонував федеральну допомогу ветеранам, щоб допомогти їм адаптуватися до цивільного

життя у сферах госпіталізації, купівлі житла та бізнесу, і особливо освіти. Цей Закон передбачав навчання, проживання, книги та приладдя, обладнання та консультаційні послуги для ветеранів, щоб вони могли продовжувати навчання у школі чи коледжі². Закон зробив вищу освіту, професійну підготовку та володіння житлом доступними для мільйонів ветеранів Другої світової війни. До 1951 р. майже 8 млн ветеранів отримали освітні та навчальні пільги, а 2,4 млн отримали федеральні позики на суму 13 млрд дол. на житло, ферми та бізнес³.

Протягом наступних семи років приблизно вісім мільйонів ветеранів отримали освітні пільги. Згідно з цим Законом, приблизно 2,3 млн навчалися в коледжах та університетах, 3,5 млн пройшли шкільну підготовку та 3,4 млн пройшли стажування на робочому місці. Кількість дипломів, що видавалася коледжами та університетами США, зросла більш ніж удвічі між 1940 і 1950 роками, а відсоток американців зі ступенем бакалавра або вищою освітою зріс із 4,6 % у 1945 р. до 25 % через півстоліття⁴.

На сьогодні нормативно-правову основу США системи захисту прав ветеранів становлять, зокрема, Єдиний кодекс військової юстиції 1951 р. та Керівництво для військових

² G. I. Bill (Servicemen's Readjustment Act). *A National Archives Foundation educational resource using primary sources from the National Archives*. 6.22.1944. URL: <https://docsteach.org/document/servicemens-readjustment-act/>

³ Featured Document Display Marks 70th Anniversary of Law. *National Archives Museum Presents Original G. I. Bill of Rights*. 2014. URL: <https://www.archives.gov/press/press-releases/2014/nr14-78.html>

⁴ Servicemen's Readjustment Act (1944). *The U. S. National Archives and Records Administration*. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/servicemens-readjustment-act>

¹ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

судів 1969 р. Що стосується Єдиного кодексу військової юстиції 1951 р. (UCMJ), то він регулює всі основні питання, пов'язані із кримінальною та дисциплінарною відповідальністю військовослужбовців, регламентує особливості військового кримінального процесу та устрою окремих органів, які беруть у ньому участь⁵.

Водночас правове становище особи після припинення військової служби визначається вже іншими нормативними положеннями, пов'язаними з набуттям статусу ветерана та відповідними державними гарантіями. В американському законодавстві розмежовуються правові статуси «ветерана» та чинного військовослужбовця, що зумовлює відмінності у визначенні їхніх прав, гарантій і механізмів державної підтримки. Щоб отримати статус ветерана, військовослужбовець повинен відповідати законодавчій вимозі «дійсної військової, морської, повітряної або космічної служби». Ця вимога може охоплювати один або поєднання трьох видів служби: «дійсна служба для навчання» (за певних обставин), «неактивна служба для навчання» (за певних обставин) та дійсна служба⁶.

Однак набуття статусу ветерана не означає автоматичного права на отримання всіх передбачених законодавством США ветеранських пільг. Для отримання права на певні виплати від Міністерства ветеранів США можуть знадобитися й інші вимоги. По-перше, ветеран або член його сім'ї, який має на це право, повинен відповідати загальним вимогам для отримання ветеранських виплат. Для заявників, які не є ветеранами, вимога щодо права також включає те, чи є заявник утриманцем ветерана, що має на це право. По-друге, ветеран повинен підтвердити право на конкретну виплату, яку він

бажає отримати. Наприклад, щоб мати право на отримання компенсації по інвалідності, ветеран повинен надати достатні докази певних елементів (наприклад, поточний діагноз, медичне підтвердження події, пов'язані зі службою, та зв'язок між подією, пов'язаною зі службою, та поточною інвалідністю). Підтвердження стажу роботи та характер служби – все це важливі вимоги для отримання виплат від Міністерства ветеранів США⁷.

Реалізація зазначених прав та соціальних гарантій забезпечується сформованою у США системою державної підтримки ветеранів, центральне місце в якій посідає Міністерство у справах ветеранів США (VA), яке інституційно розділяє три ключові виміри ветеранської політики: здоров'я, соціально-економічні права та пам'ять/поховання. До складу Міністерства входять департаменти/адміністрації: адміністрація з питань медичного забезпечення (Veterans Health Administration); адміністрація з питань пільг та привілеїв (Veterans Benefits Administration); адміністрація у похоронних справах та з питань утримання місць поховання ветеранів військової служби (National Cemetery Administration)⁸.

Діяльність Міністерства у справах ветеранів США спирається на п'ять фундаментальних цінностей: чесність, відданість, захист інтересів, повага та прагнення до досконалості. Разом вони формують концепцію I CARE («Я піклуюся»). Головна місія відомства – опікуватися тими, «хто пройшов крізь битву», а також підтримувати їхні родини, піклувальників та рідних полеглих воїнів⁹.

⁷ U.S. Department of Veterans Affairs: Who Is a Veteran? *Congress.gov*. 2025. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R47299>

⁸ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

⁹ I care : Our VA Mission and Core Values. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://department.va.gov/icare/> VA disability compensation. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/disability/>

⁵ Пінчук Р. С., Турченко О. Г. Теоретичні та практичні аспекти переходу системи військової юстиції України на стандарти НАТО. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2020. Вип. 12, т. 1. С. 78–83. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8423>

⁶ U.S. Department of Veterans Affairs: Who Is a Veteran? *Congress.gov*. 2025. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R47299>

Практичне втілення зазначених принципів реалізується через систему державних програм і послуг, спрямованих на забезпечення соціальних, медичних та економічних потреб ветеранів. Одним із ключових напрямів такої підтримки є фінансове забезпечення ветеранів, серед них компенсації у зв'язку з інвалідністю. Міністерство у справах ветеранів США здійснює щомісячні неоподатковувані виплати ветеранам, які захворіли або отримали травми під час служби в армії, а також ветеранам, чия служба погіршила існуючий стан здоров'я. Також ветерани можуть мати право на отримання допомоги з інвалідності від Міністерства ветеранів США у зв'язку з фізичними станами (наприклад, хронічними захворюваннями чи травмами) та психічними розладами (наприклад, посттравматичним стресовим розладом), що розвинулися до, під час або після служби¹⁰.

Окремим напрямом розвитку системи ветеранських гарантій стало розширення права на медичну допомогу та компенсації для ветеранів, які зазнали впливу токсичних речовин під час військової служби. Одним із ключових кроків у цьому напрямі стало ухвалення Закону PACT Act. Цей Закон допомагає забезпечити покоління ветеранів та тих, хто їх пережив – турботою та пільгами, які вони заслужили. Починаючи з 5 березня 2024 р., було розширено медичне обслуговування VA для мільйонів ветеранів – на роки раніше ніж це передбачено Законом PACT Act¹¹.

За своїм змістом Закон PACT є найбільшим розширенням охорони здоров'я та пільг в історії Міністерства ветеранів США. Він розширює та підвищує право на медичне обслуговування у справах ветеранів США для ветеранів, які зазнали впливу токсичних речовин. Важливою складовою передбачених Законом PACT Act механізмів захисту здоров'я ветеранів є систематичне виявлення можливих

наслідків токсичного впливу. У зв'язку з цим Закон вимагає від Міністерства у справах ветеранів США проводити скринінг на наслідки токсичного впливу для кожного ветерана, який зареєстрований у системі охорони здоров'я VA. Крім того, передбачено заходи щодо вдосконалення досліджень, навчання персоналу та лікування, пов'язане з токсичним впливом¹².

Окрім спеціальних гарантій, передбачених Законом PACT Act для ветеранів, які зазнали токсичного впливу під час військової служби, у США діє компенсація за інвалідність ветерана (Розділ 38, Розділ 11 Кодексу США), яка передбачає неоподатковувану допомогу, що виплачується ветерану за інвалідність, яка є результатом або погіршилася травмами чи захворюваннями, що сталися під час дійсної військової служби. Компенсація за інвалідність також виплачується деяким ветеранам, які отримали інвалідність від медичного обслуговування ветеранів. Розмір компенсації визначається відповідно до встановленого Управлінням у справах ветеранів рейтингу інвалідності. Залежно від рейтингу, ветерани можуть мати право на додаткові пільги, серед них: пріоритетна медична допомога, професійна реабілітація, допомога на одяг, гранти на спеціально адаптоване житло, автомобільні гранти та адаптивне обладнання, страхування ветеранів-інвалідів служби, федеральні преференції щодо працевлаштування, державні/місцеві пільги для ветеранів, військовий обмін та привілеї комісарів¹³.

Розмір базової допомоги, що виплачується як компенсація ветеранам з інвалідністю, залежить від ступеня інвалідності та наявності утриманців¹⁴. Наприклад, у 2026 р. для

¹⁰ VA disability compensation. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/disability/>

¹¹ The PACT Act and your VA benefits. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/resources/the-pact-act-and-your-va-benefits/>

¹² The PACT Act and your VA benefits. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/resources/the-pact-act-and-your-va-benefits/>

¹³ Veteran Disability Compensation Benefits Information. National Veterans Foundation. URL: <https://nvf.org/veteran-disability-compensation/>

¹⁴ Veteran Disability Compensation Benefits Information. National Veterans Foundation. URL: <https://nvf.org/veteran-disability-compensation/>

ветерана без утриманців виплата становить від 180,42 дол. при 10 % інвалідності до 3 938,58 дол. на місяць при 100 % інвалідності. Для ветеранів, які мають чоловіка/дружину, дітей або батьків на утриманні, розмір виплати при рівні інвалідності від 30 % і вище збільшується залежно від складу сім'ї¹⁵. Водночас у визначених законодавством випадках до базової суми компенсації можуть додаватися додаткові виплати. Передусім вони передбачені для ветеранів із важкими порушеннями здоров'я або втратою кінцівок, а також у випадках, коли чоловік або дружина ветерана має тяжку інвалідність¹⁶.

Окрім компенсацій у зв'язку з інвалідністю, важливим напрямом фінансового забезпечення ветеранів у США є пенсійне забезпечення, яке передбачає виплати військовослужбовцям після завершення тривалої військової служби та за умови відповідності встановленим законодавством критеріям. Пенсійне забезпечення гарантують закони: «Про модернізацію системи пенсійного забезпечення військовослужбовців», «Про виплати звільненим з дійсної військової служби» і «Про реформу пенсійного забезпечення військовослужбовців»¹⁷.

Ветерани у США можуть почати отримувати повноцінну пенсію після 20 років служби. За американським законодавством, військовослужбовець, який прослужив у мирний час 20 років або брав участь у бойових діях в армії США хоча б один день, вважається ветераном. Пенсії у США складаються з двох компонентів – державного та накопичувального. Військові мають додаткові виплати ще й із третього фонду. У разі втрати годувальника

його сім'я отримуватиме близько 4000 дол. на місяць¹⁸. Для отримання такої пенсії ветеран, передусім, повинен бути звільнений зі служби не на безчесних умовах, відповідати вимогам щодо тривалості та періоду військової служби, а також досягти 65-річного віку або мати постійну і повну інвалідність, перебувати в закладі довгострокового догляду через інвалідність чи отримувати виплати за федеральними програмами соціального страхування та додаткової соціальної допомоги у зв'язку з інвалідністю (SSDI – страхування на випадок інвалідності) чи додаткової соціальної допомоги (SSI)¹⁹.

На відміну від пенсійного забезпечення, пов'язаного насамперед із тривалістю військової служби, право на Veterans Pension залежить також від матеріального становища ветерана. Передусім враховується не лише рівень доходу, а й майновий стан особи. З 1 грудня 2025 р. по 30 листопада 2026 р. ліміт чистого капіталу для отримання пенсії для ветеранів становить 163 699 дол. До активів належать, у тому числі інвестиції, нерухомість (за винятком основного житла), човни та інше майно за справедливою ринковою вартістю за мінусом іпотеки; водночас основне місце проживання, автомобіль і базові предмети домашнього вжитку до активів не зараховуються. Розмір фактичної пенсії визначається як різниця між відповідним MAPR та доходом, який VA враховує при визначенні права на пенсію, причому деякі невідшкодовані медичні та освітні витрати можуть зменшувати враховуваний дохід²⁰.

Поряд із фінансовим забезпеченням, важливе місце в американській системі підтримки

¹⁵ Current Veterans disability compensation rates. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/disability/compensation-rates/veteran-rates/>

¹⁶ Veteran Disability Compensation Benefits Information. National Veterans Foundation. URL: <https://nvf.org/veteran-disability-compensation/>

¹⁷ Пінчук Р. С., Турченко О. Г. Теоретичні та практичні аспекти переходу системи військової юстиції України на стандарти НАТО. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2020. Вип. 12, т. 1. С. 78–83.

¹⁸ Вишневецьки Д. Ветерани у світі: пенсії вищі за цивільні, безкоштовне лікування та персональні пільги. *Коротко про*. 2024. URL: <https://kp.ua/ua/life/a684933-veterani-u-sviti-pensiji-vishchi-za-tsilivni-bezkoshtovne-likuvannja-ta-personalni-pilhi>

¹⁹ Current pension rates for Veterans. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/pension/veterans-pension-rates/>

²⁰ Current pension rates for Veterans. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/pension/veterans-pension-rates/>

ветеранів посідають медична допомога, психологічний супровід та реабілітація. Слід зазначити, що глибоке розуміння проблеми реінтеграції ветеранів у США формувалося поступово. Підставами для запровадження профілактичних заходів були негативні наслідки «в'єтнамського синдрому». Нині у сучасній американській армії систематично надають допомогу військовослужбовцям з проявами бойового стомлення. Для профілактики посттравматичного стресового розладу, тривоги, депресії функціонують Центри управління бойовим стресом. Перші центри у США були відкриті у період війни у Перській затоці²¹.

Зазначені підходи доповнюються розгалуженою системою медичної та реабілітаційної допомоги, яку Міністерство у справах ветеранів США надає вже після завершення військової служби. Система охорони здоров'я Міністерства у справах ветеранів США є найбільш інтегрованою системою охорони здоров'я у Сполучених Штатах Америки. Вона надає медичну допомогу у 1380 медичних закладах, включаючи 170 медичних центрів та 1193 амбулаторних пунктах догляду різної складності для понад 9,1 млн ветеранів, які беруть участь у програмі охорони здоров'я VA²².

Важливою складовою цієї системи є психологічна підтримка ветеранів, яка посідає особливе місце у процесі їхньої реінтеграції до цивільного життя. Психологічний супровід спрямований на подолання психологічних проблем (посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривога, депресія) і включає спеціалізовану підтримку та лікування. Позитивною практикою є діяльність гарячих ліній психологічної допомоги, які працюють за принципом негайного відгуку. Оператори гарячих ліній проходять спеціальну підготовку.

Вони мають навички надання емоційної підтримки, вміють визначати рівень небезпеки особи з якою спілкуються, інформують про програми допомоги ветеранам або психологічні послуги тощо. Прикладом цього є діяльність низки інформаційних ресурсів: безкоштовна гаряча лінія для ветеранів (001-800-2738255); вебсайт Support for All Who Serve (URL: <https://www.veteranscrisisline.net/get-help-now/military-crisis-line/>); вебсайт Міжнародної асоціації EMDR Creating global healing, health&hope (URL: <https://www.emdria.org/>), Асоціації поведінкової та когнітивної терапії (URL: https://services.abct.org/i4a/memberDirectory/index.cfm?directory_id=3&pageID=3282) тощо²³.

Особливе місце в системі психологічної підтримки ветеранів у США посідають ветеранські центри, які забезпечують конфіденційне консультування ветеранів, військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також сприяють їхній психологічній і соціальній адаптації. Основним завданням таких центрів є допомога у подоланні наслідків військового досвіду та переході до цивільного життя. Особливість ветеранських центрів полягає в тому, що для отримання допомоги не потрібно бути зареєстрованим у системі медичного обслуговування Міністерства у справах ветеранів США або отримувати компенсаційні виплати у зв'язку з інвалідністю. Послуги надаються безкоштовно особам, які відповідають установленим критеріям. Важливою особливістю їхньої діяльності є принцип «ветеран – ветерану»: у таких центрах працюють фахівці, значна частина яких має власний досвід військової служби, що сприяє кращому розумінню специфіки військового досвіду та встановленню довірливого контакту з ветеранами²⁴.

²¹ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

²² Veterans Health Administration. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://department.va.gov/vha/about-us/>

²³ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

²⁴ VA mental health services. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/health-care/health-needs-conditions/mental-health/>

Водночас діяльність ветеранських центрів є лише одним з елементів ширшої системи психологічної та соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів у США. На службі в американській армії перебуває близько 160 тис. психологів та реабілітологів, розподілених по військових підрозділах, які надають консультативну та первинну навчально-психологічну допомогу. Слід зазначити, що в США сформувалася спеціалізована практика – військова соціальна робота (*military social work*), яка спрямована на забезпечення підтримки військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Військові соціальні працівники надають послуги консультування, кризового втручання, супервізії, займаються підготовкою та проведенням навчань, долучаються до заходів із підтримки ментального здоров'я тощо²⁵.

Окремим напрямом американської ветеранської політики є забезпечення доступу ветеранів та членів їхніх сімей до освіти, професійної підготовки та працевлаштування. Пільги за Законом про ветеранів допомагають оплатити навчання та покрити витрати під час підготовки до роботи. З 1944 р. Закон про ветеранів допомагає ветеранам, які відповідають вимогам, та членам їхніх сімей отримувати гроші для покриття всіх або частини витрат на навчання чи підготовку. Залежно від конкретної програми допомога може охоплювати оплату навчання і зборів, кошти на підручники та навчальні матеріали, житлову допомогу, а також витрати на професійне навчання²⁶.

Ключовим компонентом цієї системи є Програма професійної реабілітації та працевлаштування (VR&E), яка допомагає ветеранам повернутися на роботу після служби. Ця програма передбачає навчання, консультації та підтримку в працевлаштуванні. Законодавчі

рамки, що регулюють працевлаштування ветеранів, встановлені Законом про можливості працевлаштування ветеранів 1998 р. Цей Закон надає ветеранам пріоритет у працевлаштуванні в уряді та вимагає від роботодавців віддавати перевагу найму ветеранів. Закон передбачає різні заходи, які допомагають ветеранам перейти на роботу, наприклад, професійне навчання, програми перепідготовки та консультування з питань кар'єри. Примітно, що ветерани, які претендують на роботу в державних установах, мають пріоритет перед цивільними кандидатами на аналогічні посади. Такий підхід допомагає ветеранам швидше звикнути до цивільного життя та отримати надійне джерело доходу²⁷.

Важливою складовою такої підтримки є забезпечення доступу ветеранів до освіти та професійної підготовки, що створює передумови для їхньої подальшої професійної реалізації та працевлаштування. Основу сучасної системи освітньої підтримки ветеранів у США становить програма Post-9/11 GI Bill, яка забезпечує фінансову допомогу для здобуття вищої та професійно-технічної освіти, професійної підготовки, стажування та навчання на виробництві, а також може передбачати житлову допомогу і кошти на навчальні матеріали. Поряд з нею функціонує Montgomery GI Bill для визначених категорій військовослужбовців і ветеранів, а додаткові можливості забезпечують програми Yellow Ribbon, спрямована на компенсацію частини вартості дорогого навчання, та Edith Nourse Rogers STEM Scholarship, орієнтована на підготовку фахівців у галузях науки, технологій, інженерії та математики²⁸.

Освітня та професійна підтримка ветеранів у США доповнюється заходами,

²⁵ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

²⁶ About GI Bill benefits. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/>

²⁷ Реалізація правоохоронної, соціальної та сервісної функції держави в діяльності підрозділів системи МВС / М. Ю. Веселов, Д. О. Пилипенко, О. В. Булгакова, Г. М. Устінова-Бойченко та ін.; за заг. ред. М. Ю. Веселова : монографія. Київ: Алерта, 2024. 264 с.

²⁸ About GI Bill benefits. U. S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/>

спрямованими на їхню інтеграцію у сферу зайнятості та підприємницьку діяльність. За даними Міністерства у справах ветеранів США, в країні проживає близько 19 млн ветеранів. За даними Бюро статистики праці США, приблизно дев'ять із десяти ветеранів – чоловіки. Найбільша когорта старше 60 років, що становить близько 35 % ветеранів США. У 2021 р. рівень безробіття серед ветеранів (4,4 %) був нижчим, ніж рівень безробіття серед неветеранів (5,3 %). Підприємства, що належать ветеранам, становлять близько 5,9 % (337 934) усіх підприємств із приблизною виручкою в 947,7 млрд дол., приблизно 3,9 млн працівників і приблизно 177,7 млрд дол. щорічної виплати заробітної плати. Опитування Megaphone of Main Street: Unsung Entrepreneurs, в якому взяли участь понад 3000 підприємців по всій країні, показало, що 9,1 % малих підприємств США належать ветеранам, вони генерують 1 трлн дол. щорічних надходжень і надають роботу майже шести мільйонам американців. Найпопулярніші галузі для підприємців-ветеранів включають нафту та газ, фінанси, професійні послуги, виробництво, будівництво та транспорт. Згідно зі статистикою формування бізнесу Бюро перепису населення США, найбільше типів нових підприємств з 2020 по 2021 роки були в роздрібній торгівлі, професійних послугах, будівництві, транспортуванні. Найменше ветерани володіють бізнесом у сферах мистецтва, розваг, освіти та харчування²⁹.

Важливу роль у забезпеченні економічної активності ветеранів та розвитку їхнього підприємництва відіграє державна інфраструктура підтримки малого бізнесу. За розвиток малого та середнього бізнесу, в тому числі бізнесу меншин та ветеранів в Сполучених Штатах Америки на сьогодні відповідає Адміністрація малого бізнесу (Small Business Administration, SBA), яка була створена 1953 р.

²⁹ Сприяння розвитку бізнесу ветеранів: досвід США : огляд інструментів і політик. Аналітична довідка. Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/

та керується Законом «Про малий бізнес». Також у всіх штатах і великих містах США діють понад сто регіональних відділень SBA. Основними функціями SBA є: забезпечення доступу малого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів; надання інформаційних, освітніх і консультаційних послуг; забезпечення доступу до виконання держзамовлень; захист інтересів малого та середнього бізнесу. Іншим локальним партнером, що сприяє розвитку ветеранського бізнесу є мережа Центрів розвитку малого бізнесу (Small Business Development Centers), що надають консультації та навчання малим підприємствам, включаючи співпрацю з SBA для розробки та надання інформаційних інструментів для підтримки нових підприємств і розширення існуючого бізнесу³⁰.

Пільги та спеціальні умови для бізнесу ветеранів активно впроваджуються і в дотичних до бізнесу сферах. Зокрема, спеціальні положення для підприємств, які належать ветеранам запровадив Департамент транспорту Штату Міннесота. Програми Targeted Group Business (TGB) і Veteran-Private Small Business є частиною загальнодержавної ініціативи щодо збільшення участі малого бізнесу у проєктах, що фінансуються державою. Ці програми мають на меті надати відповідним підприємствам більший доступ до державних контрактів. Заявники TGB і ветерани можуть отримати перевагу при оцінці пропозиції, а контракти можуть містити цілі щодо збільшення участі компаній TGB і ветеранів як субпідрядників. Підприємство відповідатиме вимогам програми для ветеранів, якщо це сертифікований малий бізнес, який на 51 % належить і управляється ветеранами³¹.

³⁰ Сприяння розвитку бізнесу ветеранів: досвід США : огляд інструментів і політик. Аналітична довідка. Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/

³¹ Сприяння розвитку бізнесу ветеранів: досвід США : огляд інструментів і політик. Аналітична довідка. Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/facilitating_veteran_business_development/

Поряд зі створенням сприятливих умов для започаткування та розвитку власного бізнесу, американська система передбачає широкий комплекс заходів, спрямованих на професійну підготовку, перекваліфікацію та працевлаштування ветеранів. США відомі найбільшою кількістю програм підтримки освіти, кваліфікації та працевлаштування ветеранів. Перша програма, яку проходять всі без винятку військові, – це Transition Assistance Program (TAP), яка є основним етапом переходу військових у цивільне життя. За декілька місяців до звільнення з військової служби захисники отримують кар’єрні та навчальні консультації щодо подальшого професійного розвитку в цивільному житті. Програма Veterans’ Employment and Training Service (VETS) допомагає ветеранам та їхнім сім’ям знайти роботу та отримати належне професійне навчання. Американська система Veterans Educational Assistance Program (VEAP) сприяє продовженню освіти ветеранів, фінансуючи їх участь у коледжах, технічних школах та професійних тренінгах. Програма може містити як традиційне академічне навчання, так і сертифікаційні курси з технічних спеціальностей³².

Водночас професійна та економічна інтеграція є лише одним із напрямів комплексної підтримки ветеранів у США. Важливе місце в системі їхньої соціальної адаптації посідає також забезпечення житлових потреб, у тому числі придбання, адаптація та збереження житла. Підтримка з житлом – ще один з дієвих напрямів реабілітації та реінтеграції ветеранів. Включає надання позики на придбання житла, утримання та адаптацію будинків до нових вимог у разі інвалідності. 303 млрд дол. виділено у 2023 р. на Департамент ветеранів США, який реінтегрує військових до цивільного життя³³.

³² Тарасенко Т. П. Міжнародний досвід працевлаштування ветеранів: США, Канада, Великобританія. 2024. URL: <https://www.tarastarasenko.com/mizhnarodnyj-dosvid-praczevlashuvannya-veteraniv-ssha-kanada-velykobrytaniya/>

³³ Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. 1(12), 11–18. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305055](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305055)

Житлові послуги для ветеранів у США включають декілька ключових програм і ресурсів передусім Home Loan Guaranty (Гарантія кредиту на житло), передбачає гарантування VA позик на придбання, будівництво, вдосконалення, адаптацію або рефінансування житла, та Specially Adapted Housing (SAH) Grant (Грант на спеціально адаптоване житло), що надає гранти для ветеранів з важкими фізичними травмами, які потребують адаптації їхнього житла для забезпечення ліпшого комфорту та незалежності. Supportive Services for Veteran Families (SSVF), що підтримує послуги для сімей ветеранів та спрямована на допомогу ветеранам та їхнім сім’ям, які знаходяться у небезпеці стати бездомними. Вона включає допомогу з оплатою оренди, комунальними послугами, а також надає суспільну та послуги з працевлаштування. Transitional Housing (Перехідне житло, функціонує для ветеранів, які потребують часу, щоб стабілізуватися перед тим, як знайти постійне житло. Housing Choice Voucher Program (Програма сертифікатів на вибір житла) завдяки цій програмі ветерани можуть отримати ваучери, що допомагають оплачувати оренду в приватному секторі³⁴.

Окремим напрямом американської ветеранської політики є поховальна та меморіальна підтримка, яка реалізується переважно Національною адміністрацією кладовищ Міністерства у справах ветеранів США. Вона передбачає комплекс пільг і послуг, серед них надання місця для поховання на будь-якому національному кладовищі Міністерства ветеранів США за наявності вільного місця, відкриття та закриття могили, постійний догляд, державний надгробок, пам’ятний знак або медальйон, президентські пам’ятні сертифікати та похоронний прапор – все це безкоштовно для родини. Допомога на поховання від Міністерства ветеранів США також може бути доступна для ветеранів, які мають на це право.

³⁴ Велико Р. Освіта, робота, житло: три ключові елементи підтримки ветеранів США. ГО «МІЛІТАРНИЙ». 2023. URL: <https://militaryni.com/uk/blogs/osvita-robotazhytlo-try-klyuchovi-elementy-pidtrymky-veteraniv-ssha/>

Кремовані останки ховаються або переносяться на національні кладовища таким самим чином і з тими ж почестями, що й останки в трунах³⁵.

Пільги на поховання, доступні для подружжя та утриманців, похованих на національному кладовищі, включають поховання разом з ветераном, постійний догляд, а ім'я подружжя або утриманця, дати народження та смерті буде виکارбуване на надгробку ветерана безкоштовно для родини. Подружжя та утриманці, які мають право на поховання, можуть бути поховані, навіть якщо вони померли раніше за ветерана³⁶.

Підсумовуючи, зауважимо, що для України корисно звернутися до таких ключових характеристик ветеранської політики США:

Інституційне розмежування та чітка систематизація:

Американський досвід демонструє ефективність розподілу ветеранської політики на три окремі напрями – охорону здоров'я, соціально-економічні пільги та меморіальну діяльність. Вивчення цієї моделі сприятиме вдосконаленню структури державних органів України для більш точного та ефективного надання послуг.

Законодавче оновлення та принципи «презумпції зв'язку»:

Практика впровадження законів на зразок G. I. Bill чи Закону РАСТ показує доцільність регулярного оновлення правової бази. Автоматичне визнання певних захворювань пов'язаними зі службою та надання первинної допомоги у Ветеранських центрах без складних бюрократичних перевірок пришвидшує підтримку захисників.

Багаторівнева фінансова та житлова підтримка:

Поєднання неоподатковуваних компенсацій по інвалідності із гнучкими програмами забезпечення житлом (від гарантування

кредитів і ваучерів на оренду до грантів на адаптацію домівок) дозволяє створити надійний базовий захист для ветеранів та їхніх утриманців.

Програми кар'єрного переходу та підготовки:

Важливим орієнтиром є американська практика підготовки військовослужбовців до цивільного життя ще до моменту звільнення. Спільні навчальні та кар'єрні ініціативи оборонного та ветеранського відомств сприяють м'якшій реінтеграції у цивільний ринок праці.

Стимулювання ветеранського бізнесу та зайнятості:

Застосування інструментів залучення ветеранів до економічного життя – від преференцій та квот під час вступу на державну службу до пільгових кредитів і пріоритету в державних закупівлях – дозволяє ефективно реалізувати їхній професійний потенціал у цивільному секторі.

Підтримка за принципом «рівний – рівному» та стандартизована підготовка:

Залучення фахівців із власним бойовим досвідом до надання психологічної допомоги формує довірливе середовище для адаптації. Крім того, доцільною є систематична підготовка фахівців із реабілітації та військової соціальної роботи відповідно до сучасних міжнародних стандартів та з урахуванням українського контексту.

Отже, перспективою розвитку ветеранської політики України є перехід від переважно фрагментарної системи допомоги до комплексної, довгострокової та людиноцентричної моделі реінтеграції, у якій ветеран розглядається не лише як отримувач соціальних послуг, а як активний учасник економічного, професійного та суспільного життя.

³⁵ Burial and Memorial Benefits. *National Cemetery Administration*. URL: <https://www.cem.va.gov/burial-memorial-benefits/>

³⁶ Burial and Memorial Benefits. *National Cemetery Administration*. URL: <https://www.cem.va.gov/burial-memorial-benefits/>

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Контроль доброчесності суддів: аналіз законодавчих змін

24 червня 2026 р. Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та Закону України “Про Вищу раду правосуддя” щодо удосконалення декларацій доброчесності судді та родинних зв’язків судді» № 4905-IX від 09.06.2026³⁷ (проект № 13165-2). Ухвалення цього документа стало черговим етапом судової реформи.

Упровадження оновлених норм імплементує рекомендації щодо посилення антикорупційного контролю в судовій системі. Це є однією з безпосередніх вимог для виконання критеріїв переговорної рамки, необхідної для подальшого поступу України на шляху до вступу в ЄС.

У Пояснювальній записці говориться, що законопроект № 13165-2 розроблений із метою посилення підзвітності та доброчесності суддів шляхом оптимізації форми декларування доброчесності та родинних зв’язків судді, а також удосконалення процедури перевірки декларування суддями своєї доброчесності відповідно до рекомендацій Європейської Комісії та міжнародних зобов’язань³⁸.

Закон запроваджує низку суттєвих новацій. Серед них виділимо найважливіші.

Документом передбачено, що дві окремі декларації – доброчесності та родинних зв’язків, тепер об’єднано в єдиний документ, який судді подаватимуть щороку до 1 травня через офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС)³⁹.

Новацією прийнятого документу є суттєве розширення кола осіб, чий професійний статус підлягає обов’язковому декларуванню.

Зокрема, абзаци другий та третій частини першої статті 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (у редакції законопроекту № 13165-2)⁴⁰ визначають, що відтепер перелік охоплює не лише подружжя та близьких родичів, а й осіб, які спільно проживають із суддею та пов’язані спільним побутом (зокрема, у цивільному шлюбі), а також родичів з боку чоловіка або дружини.

Згідно з пунктом 2 частини другої статті 61, у документі необхідно розкривати відомості про всіх зазначених осіб, якщо вони обіймають або протягом останніх п’яти років обіймали посади у судовій системі, правоохоронних органах, політиці чи державному управлінні. Це стосується, зокрема, суддів, прокурорів, адвокатів, членів і працівників ВРП, ВККС та Конституційного Суду, співробітників органів правопорядку, народних депутатів, урядовців, а також посадовців Офісу Президента України, НАЗК, НАБУ та інших державних інституцій.

Також важливо звернути увагу на порядок подання та зміст Декларації доброчесності та родинних зв’язків судді, які також детально закріплені статтею 61 прийнятого Закону. Зокрема, пункт 3 частини другої статті 61 зобов’язує суддю публічно засвідчити свою професійну та особисту етичність. У цій частині декларант підтверджує або спростовує факти щодо невчинення корупційних правопорушень

³⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та Закону України “Про Вищу раду правосуддя” щодо удосконалення декларацій доброчесності судді та родинних зв’язків судді» 4905-IX від 09.06.2026. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4905-20#Text>

³⁸ Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 13165-2. ВРП. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/56191>

³⁹ Рада ухвалила закон про нові правила декларацій доброчесності суддів. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4132058-rada-uhvalila-zakon-pro-novi-pravila-deklaracij-dobrocesnosti-suddiv.html>

⁴⁰ Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та Закону України “Про Вищу раду правосуддя” щодо удосконалення декларацій доброчесності судді та родинних зв’язків судді» № 4905-IX від 09.06.2026. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4905-20#Text>

протягом року, дотримання Кодексу суддівської етики, обов'язкового використання української мови під час здійснення правосуддя, а також відсутності підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності чи дій, спрямованих на набуття іноземного громадянства.

Водночас пункт 4 частини другої статті 61 висуває принципові безпекові та патріотичні вимоги: суддя має підтвердити факт відсутності співпраці з державою-агресором, її окупаційними адміністраціями чи збройними формуваннями починаючи з 20 лютого 2014 р., а також декларує беззастережне визнання суверенітету та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах.

Окрему увагу варто приділити регламентованій процедурі перевірки, яку здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів відповідно до частин третьої, четвертої та п'ятої вищезгаданої статті 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (у редакції законопроекту № 13165-2)⁴¹.

Зокрема, абзаци перший та другий частини четвертої статті 61 закріплюють важливий запобіжник від безпідставних звинувачень: приводом для інспектування може слугувати сигналізування від будь-якого заявника про неподання, несвоєчасне подання або виявлені фальсифікації у документах, проте анонімні звернення чи повідомлення з неідентифікованих джерел Комісія принципово залишатиме без розгляду.

Водночас абзаци третій та четвертий частини п'ятої статті 61 регулюють часові межі процесу: хоча самі декларації суддів є відкритими й публікуються на вебпорталі ВККС, процедура перевірки обмежена суворим піврічним строком. Якщо ж упродовж шести місяців ВККС не ухвалює остаточного рішення, інформація про можливі порушення автоматично вважається спростованою, що на практиці створило ризик формування своєрідного механізму уникнення відповідальності.

Між іншим, неподання, несвоєчасне подання або внесення завідомо неправдивих чи

неповних відомостей може стати підставою для дисциплінарної відповідальності. Результати перевірки вносяться до суддівського дос'є та враховуються під час конкурсів та оцінювання.

У Законі також прописані нові правила для кандидатів на посаду судді. Наприклад, вони повинні подавати подібну декларацію доброчесності та родинних зв'язків. До речі, для кандидатів перевірятимуться обставини не за один рік, як для чинних суддів, а за п'ятирічний період. Окремо Закон уточнює питання оплати праці суддів. Ним встановлено, що базовий посадовий оклад судді має визначатися виключно на основі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який встановлюється законом про державний бюджет для відповідної соціально-демографічної групи населення⁴².

У свою чергу, експертне середовище, аналізуючи даний законопроект, піддало його нищівній критиці.

Зокрема, як зазначає аналітик Фондації DEJURE А. Зелінський у своїй колонці на «Українській правді», ухвалені зміни не посилюють, а навпаки – послаблюють контроль за доброчесністю суддів. Наприклад, згідно з

пунктом 3 частини другої статті 61, Закон звужив часовий проміжок перевірки фактів доброчесності до останнього року перед поданням декларації. Це означає, що якщо суддя вперше подає документ у 2026 р., будь-які його візити до країни-агресора, вчинені до цього року, просто випадають з поля зору та залишаються поза належною оцінкою⁴³.

Зокрема, під час доопрацювання Закону з його тексту повністю вилучили норми, які передбачали залучення міжнародних експертів до процесу перевірки та оцінювання доброчесності суддів Верховного Суду. Це фактично усунуло незалежний зовнішній контроль і повністю зосередило всі важелі

⁴² Рада ухвалила закон про нові правила декларацій доброчесності суддів. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4132058-rada-uhvalila-zakon-pro-novi-pravila-deklaracij-dobrocesnosti-suddiv.html>

⁴³ Зелінський А. Декларації без доброчесності, або Рятівний жилет для нечесних суддів. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2026/06/08/8038326/>

⁴¹ Там само

перевірки декларацій виключно всередині національної системи, а саме у повноваженнях Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Також, із Закону було вилучено й інші змістовні питання про:

- відповідність рівня життя офіційним доходам;
- повноту і достовірність майнових декларацій;
- люстраційні обмеження;
- випадки конфлікту інтересів;
- ухвалення рішень щодо учасників «Майдану»;
- втручання у правосуддя⁴⁴.

Як зазначають у матеріалі «Дзеркала тижня» А. Зелінський та К. Гасимова (Фундація DEJURE), цей Закон лише імітує реформу та не принесе реальних зрушень⁴⁵.

Разом з тим, Вища рада правосуддя у своєму консультативному висновку не висловила категоричних заперечень щодо законопроекту, вказавши лише на потребу визначення процедур і строків перевірки. Ухваленим документом ці застереження було враховано: закріплено чіткі строки подання декларацій та ухвалення ВККС рішень за скаргами. Крім того, законом встановлено чітке функціональне

розмежування, за яким оцінку доброчесності та родинних зв'язків покладено на ВККС, тоді як перевірка майнового стану та статків залишилася виключно в компетенції НАЗК.

Отже, підписання Закону № 13165-2 є черговим кроком у довготривалій судовій реформі. У той же час спостерігаються неоднозначні результати у вдосконаленні системи декларування суддів. З одного боку, документ запроваджує важливі процесуальні покращення: об'єднує декларації в єдину форму, розширює коло декларантів на близьких і цивільних партнерів, врегульовує строки розгляду скарг та чітко розмежує компетенцію між ВККС та НАЗК. З іншого боку, звуження періоду перевірки етичних норм до одного року, відмова від залучення міжнародних експертів до оцінювання суддів Верховного Суду та ризик «автоматичної амністії» у разі затягування перевірок ВККС викликають обґрунтовані застереження експертів щодо здатності закону забезпечити глибоку очистку судової гілки влади. Таким чином, реальний успіх цієї реформи матиме залежність від того, чи матимуть змогу ВККС та НАЗК ефективно використати надані їм повноваження для безкомпромісного контролю доброчесності на практиці.

⁴⁴ Попри критику з боку експертів Зеленський підписав закон про декларування доброчесності суддів. ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/popri-kritiku-z-boku-ekspertiv-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-deklaruvannja-dobrochesnosti-suddiv.html>

⁴⁵ Там само

О. Кривецький, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Захист чи обов'язок: як змінюється військовий облік жінок в Україні

До Верховної Ради України подано законопроект № 15116-1⁴⁶ «Про внесення змін до ст. 37 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу”». Документ пропонує чітку процедуру виключення з військового обліку жінок, яких було внесено з порушенням чинного законодавства. Приводом для ініціативи стали масові випадки, коли українок без медичної чи фармацевтичної освіти помилково реєстрували в системі «Оберіг», а деяких навіть оголошували в розшук ТЦК та СП. Оскільки ці громадянки не підлягають обов'язковому обліку, технічні та бюрократичні збої спричинили для них серйозні юридичні проблеми й обмеження, що викликало значний суспільний резонанс.

Документ пропонує механізм автоматичного виключення з реєстру військовозобов'язаних українок, яких мобілізували чи поставили на облік помилково або з порушенням закону. Це дозволить анулювати накладені штрафи у 17 тис. грн без виснажливих судових процесів.

Крім того, законопроект зобов'язує ТЦК протягом 90 днів із моменту набрання чинності провести аудит усіх жінок на військовому обліку: перевірити наявність законних підстав або підтвердити їхнє добровільне бажання служити. За результатами інвентаризації всіх помилково зареєстрованих українок виключать з обліку автоматично – без потреби особисто відвідувати районні центри комплектування. Профільний комітет парламенту вже надав документі позитивний висновок.

«Сьогодні жінки, які ніколи не служили, не мають певної військово-облікової спеціальності та не є медиками, раптом опиняються в розшуку

⁴⁶ Проект Закону «Про внесення змін до ст. 37 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу”» щодо процедури виключення з військового обліку жінок, взятих на такий облік з порушенням законодавства України. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69811>

ТЦК, в реєстрі “ухилянтів”, й отримують штрафи, – каже один з авторів законопроекту Д. Разумков. – І такі випадки вже далеко не поодинокі, а у ТЦК наразі немає механізму, який може виправити дану помилку»⁴⁷.

Пропоновані зміни до законодавства щодо військового обліку жінок у юридичному середовищі вважають позитивними. «Адже якщо на сьогодні відбулося неправомірне взяття жінки на військовий облік без наявності визначених законом підстав або внаслідок помилок, то в таких випадках жінка може домогтися скасування виключно через тривалий судовий процес, – констатує адвокатка Д. Тарасенко. – А у разі прийняття вказаних змін до відповідного закону цей процес буде значно спрощено»⁴⁸.

Як відомо, процес взяття жінок на військовий облік регулюється трьома основними актами: Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу»⁴⁹, Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487⁵⁰, якою затверджено Порядок організації та ведення військового обліку призовників,

⁴⁷ Військовий облік для жінок: до Ради подали новий законопроект – що зміниться. *TCH*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/viyskovyy-oblik-dlia-zinok-do-rady-podaly-novyy-zakonoprojekt-shcho-zminytsia-3052271.html>

⁴⁸ Для жінок розробили алгоритм виключення з військового обліку – деталі законопроекту. *Ветеран*. URL: <https://veteran.com.ua/news/view/dlya-zhinok-rozrobili-algoritm-viklyuchennya-z-vijskovogo-obliku-detali-zakonoprojektu>

⁴⁹ Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-ХІІ, чинний, поточна редакція від 06.08.2026. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

⁵⁰ Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» від 30 грудня 2022 р. № 1487. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>

військовозобов'язаних та резервістів, а також Наказом Міністерства оборони України від 11.10.2021 № 313⁵¹, що визначає перелік спеціальностей та професій, споріднених із військово-обліковими спеціальностями.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», обов'язковому взяттю на військовий облік підлягають жінки, які придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком і мають медичну або фармацевтичну спеціальність. А от жінки, в яких інші спеціальності, що споріднені з військово-обліковими (визначені відповідним переліком Міноборони), беруться на військовий облік лише за власним бажанням. До того ж, поняття «військовий облік» – це лише внесення до реєстру військовозобов'язаних, а не мобілізація, що вже є примусовим обов'язком з'явитися до ТЦК для проходження служби. Отже, жінка, яка перебуває на військовому обліку, автоматично не стає особою, яку можна мобілізувати примусово. Без відповідної зміни Закону примусовий призов жінок є незаконним.

Народний депутат з політичної партії «Слуга народу» О. Федієнко роз'яснює: «Примусова мобілізація жінок в Україні не передбачається взагалі та є неможливою відповідно до чинного законодавства. На обов'язковий військовий облік мають ставати лише жінки двох категорій: медики та фармацевти, проте, навіть для них мобілізація відбувається виключно на добровільній основі, ніякої обов'язковості закон не передбачає»⁵². За словами О. Федієнко, тема мобілізації жінок стала дуже чутливою та

поляризує суспільство через те, що Російська Федерація веде проти України когнітивну війну. Тож, ворог шукає болючі точки українського суспільства, щоб внести розбрат та зіпсувати взаємодію між народом і владою. О. Федієнко підтримує і народний депутат з оборонного комітету С. Бобровська. «Жодної примусової мобілізації не буде. Наше суспільство та парламент до цього не готові. Ніхто про це ні в комітеті, ні у війську, ні в Нацгвардії не говорить», – запевняє представниця від політичної партії «Голос»⁵³.

Якщо звернутися до досвіду європейських країн, то у Данії, наприклад, рішення про призов жінок було ухвалено у 2024 р., через два роки після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну та після аналогічних кроків Норвегії та Швеції⁵⁴. Норвегія, до речі, стала першою європейською країною, яка ще у 2013 р. запровадила гендерно-нейтральний призов, частково ґрунтуючи своє рішення тим, що всі громадяни повинні мати однакові права та обов'язки. Швеція наслідувала приклад Норвегії у 2017 р., після анексії Криму Російською Федерацією, ну а в 2020 р. вже й Нідерланди ухвалили Закон про призов жінок так само, як і чоловіків, хоча участь у призові залишається добровільною для всіх⁵⁵.

Нещодавно балтійські країни (Естонія, Латвія та Литва) також почали обговорювати призов жінок. Так, міністр оборони Латвії А. Спрудс наполягає на тому, аби жіночий призов розпочався у 2028 р., і для цього, на його переконання, є багато приводів. «Зважаючи на те, що Латвія межує із країною-агресором, нашої країні необхідно суттєво посилити комплексну оборону й забезпечити латвійським громадянам рівні права та обов'язки задля зміцнення цієї

⁵¹ Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями» від 11 жовтня 2021 р. № 313. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text>

⁵² Примус, якого немає. Звідки взялась паніка щодо мобілізації жінок. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2026/04/02/8028374/>

⁵³ Примус, якого немає. Звідки взялась паніка щодо мобілізації жінок. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2026/04/02/8028374/>

⁵⁴ Дати відсіч Росії: як у Європі поширюється призов для жінок. *BBC. NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2d215yngxo>

⁵⁵ Дати відсіч Росії: як у Європі поширюється призов для жінок. *BBC. NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2d215yngxo>

оборони, нашої національної безпеки. Тому, як міністр, я підтримую гендерно-нейтральний підхід»⁵⁶.

Щодо України, то зараз у силах оборони, за даними головнокомандувача ЗСУ О. Сирського, несуть службу понад 75 тис. жінок. І ця цифра зростає, адже багато жінок мобілізуються добровільно. Проте суспільство наразі ще не готове до того, щоб призивати їх масово та примусово, а влада це питання не ставить до порядку денного.

Наразі ст. 65 Конституції України та Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначають захист держави як конституційний обов'язок усіх громадян. Водночас поточна правова модель передбачає диференційований підхід до його реалізації: обов'язковий призов для чоловіків і переважно добровільну участь для жінок. Оскільки така форма залучення визначається на рівні законів, а не конституційних заборон, вона може коригуватися парламентом залежно від безпекової ситуації в країні.

«Правова система вже створює передумови, за яких модель примусової мобілізації жінок може бути впроваджена найближчим часом – якщо цього вимагатиме війна. Дане питання сьогодні дедалі частіше переходить у площину серйозного правового аналізу, бо держава вже будує інфраструктуру під потенційне розширення мобілізаційного ресурсу, для цього вже створено певні механізми. І якщо обов'язковий військовий облік для жінок окремих професій, передусім лікарів, медсестер, фармацевтів – це вже діюча норма, то ось розширення переліку спеціальностей все ще періодично розглядаються та уточнюються, зокрема, для IT, зв'язку, аналітики, БПЛА, інженерних напрямків тощо», – зазначають у Спілці адвокатів з юридичного маркетплейса Lawly.⁵⁷

⁵⁶ Дати відсіч Росії: як у Європі поширюється призов для жінок. BBC. *NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2d2l5yngxo>

⁵⁷ Жінкам приготуватись? Які можливі шляхи розвитку закону про мобілізацію в Україні. *ГВАРА МЕДІА*. URL: <https://gwaramedia.com/zhinkam-prigotuvatis-yaki-mozhlyvi-shlyahi-rozvitku-zakonu-pro-mobilizacziyu-v-ukra%D1%97ni/>

Підсумовуючи, варто наголосити, що тема мобілізації та військового обліку українок потребує насамперед правової чіткості та поваги до їхнього вибору. Законодавчі ініціативи щодо виправлення помилок у системі «Оберіг» – це необхідний крок для захисту жінок від безпідставних штрафів і бюрократичного тиску. Водночас головна увага держави сьогодні має бути зосереджена не на примусових заходах, а на підтримці тих українок, які свідомо та добровільно обирають службу в силах оборони.

Для забезпечення дійсної рівності держава має вирішити системні проблеми, з якими щодня стикаються військовослужбовиці, зокрема:

- кар'єрний бар'єр та «скляна стеля»: жінки нерідко стикаються з упередженнями під час призначення на командні та бойові посади, а також при отриманні чергових офіцерських звань (детальніше про це у дослідженні «Невидимий батальйон»: рівні права та можливості жінок у ЗСУ)⁵⁸;

- матеріальне забезпечення та логістика: тривалий час залишається гострим питання щодо постачання засобів особистої гігієни, взуття малих розмірів і спеціально адаптованої жіночої анатомічної бронеформи;

- медичні і соціальні гарантії: відсутність системного врахування специфіки жіночого здоров'я у польових умовах, а також потребують удосконалення механізми інституційної протидії сексизму та дискримінації всередині військових колективів.

Створення гідних, безпечних і рівноправних умов для жінок-добровольців є головним пріоритетом. Лише через реальну турботу про безпеку, розвиток і кар'єру військовослужбовиць держава зможе побудувати сучасну та ефективну армію.

⁵⁸ Адвокаційний проєкт «Невидимий батальйон». URL: <https://invisiblebattalion.org/>

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА*

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юлія Орлова, генеральний директор видавництва «Віват» (ГК «Фактор»)

Державна політика читання важливіша за рекламні кампанії

Останнім часом я все частіше думаю про одну різницю.

В Україні ми досі багато говоримо про те, як продати більше книжок. Обговорюємо рекламні кампанії, промоції, маркетингові інструменти, нові формати комунікації.

А країни, які мають сильні книжкові ринки, дедалі частіше говорять про те, як виростити більше читачів.

Наприклад, в Китаї цього року набули чинності нові правила розвитку читання. Документ передбачає підтримку бібліотек, популяризацію читання серед дітей і молоді, покращення доступу до книжок для людей з інвалідністю та літніх людей, а також співпрацю видавців, книгарень, бібліотек і громадських організацій.

Мені здається дуже показовим, що це вже не культурна ініціатива і не чергова рекламна кампанія, а державна політика.

Подібним шляхом сьогодні рухається і Велика Британія. У 2026 році там стартував National Year of Reading – загальнонаціональна кампанія, покликана повернути дітям і молоді інтерес до читання. Але за красивою назвою стоїть не лише інформаційна кампанія. Держава одночасно інвестує £5 млн у книжки для шкіл, понад £10 млн – у створення бібліотеки в кожній державній початковій школі Англії, підтримує бібліотеки мікрогрантами та залучає до ініціативи місцеву владу, школи й волонтерів. Фактично це ще один приклад того, як читання стає предметом державної політики, а не лише культурної промоції.

І, можливо, саме в цьому полягає головна відмінність. Коли країна хоче побудувати сильний книжковий ринок, вона інвестує не лише в книжки, а й у звичку читати.

Ми часто обговорюємо, як залучити нових читачів. Якою має бути рекламна кампанія, які формати працюють краще, як просувати книжки у соцмережах. Але жодна рекламна кампанія не здатна сформувати звичку читати. Вона формується роками через доступність книжок, сильні бібліотеки, повагу до авторського права і відчуття, що читання – це природна частина життя.

Якби сьогодні мене запитали, якими мають бути три головні пріоритети державної політики читання, я б назвала розвиток бібліотек, боротьбу з книжковим піратством і системну підтримку читання серед дітей та молоді. Саме ці речі формують майбутнього читача значно ефективніше, ніж будь-яка рекламна кампанія.

Цікаво, що і німецький, і британський досвід показують одну спільну закономірність. Обидві країни починають не з реклами книжок, а з раннього читання. У Німеччині тисячі педіатричних практик і бібліотек залучені до програм, які знайомлять дітей із книжкою ще до школи. У Великій Британії паралельно з National Year of Reading продовжує працювати English Hubs Programme, який допомагає школам розвивати раннє читання. За оцінкою британського Міністерства освіти, така підтримка збільшує частку дітей, які успішно опановують базові навички читання вже у першому класі. Це ще раз підтверджує: державна політика працює тоді, коли вона системна і починається якомога раніше.

До речі, Україна вже має позитивні приклади.

Програма «єКнига» довела, що державні інструменти підтримки читання справді працюють. За перший рік дії програми 18-річні українці придбали 434 808 книжок на суму майже 140 млн грн. У середньому кожен учасник купив близько трьох книжок, а щодня молодь купувала понад 1 200 книжок.

Ці цифри показують, що державна політика може змінювати поведінку людей. Виграють

* Збережено стиль і граматику оригіналу

усі: молодь отримує доступ до книжок, видавці збільшують наклад, книгарні – продажі, а автори – нових читачів. Саме так працює системна політика розвитку читання. Вона підтримує не окрему книжку чи рекламну кампанію, а всю книжкову екосистему.

Боротьба з піратством також має стати спільною справою держави та видавців. Адже вона не лише захищає авторські права, а й розвиває культуру споживання.

Мені запам'яталася одна історія, яку я почула від колеги. Вона зустріла людину, яка щиро любить книжки, багато читає, пише про них у соцмережах і рекомендує їх іншим. І все б чудово, але ця ж людина веде Telegram-канал із піратськими копіями цих самих книжок.

І тут ми бачимо корінь проблеми. Займаючись піратством, більшість людей не хочуть нашкодити видавцям чи авторам. Вони просто не замислюються, що кожне таке посилання означає менше можливостей для появи нових книжок, нових перекладів і нових українських авторів.

Саме тому боротьба з піратством не має обмежуватися законодавством чи блокуванням сайтів. Це питання формування культури, у якій повага до інтелектуальної праці стає такою ж природною, як звичка читати.

Видавництво теж не може працювати лише над випуском окремих книжок. Ми у Vivat відкриваємо книгарні, організовуємо книжкові клуби та презентації, ведемо партнерські проекти, працюємо з бібліотеками й авторами. Чому? Бо місія видавництва значно ширша. Ми хочемо зробити читання щоденною звичкою мільйонів українців.

І мені абсолютно неважливо, яким буде перший крок людини до книжки – вона купить її у книгарні, візьме в бібліотеці чи прочитає в іншому легальному форматі. Головне, щоб книга потрапила до читача.

Я часто кажу, що для видавництва робота не закінчується тоді, коли книжка виходить із друкарні. Вона закінчується тоді, коли читач відкриває її.

Саме тому ми думаємо не лише про книжки. Ми думаємо про людей, які читатимуть через п'ять, десять чи двадцять років.

Бо найкраща рекламна кампанія для книжкового ринку – це не вірусний ролик і не велика промоакція. Це покоління людей, для яких читання стало звичкою.

І сформувати таке покоління може не одна яскрава кампанія, а лише довгострокова державна політика, яку підтримують видавці, книгарні, бібліотеки, школи та громади (https://lb.ua/blog/yulia_olrova/757142_derzhavna_politika_chitannya.html). – 2026. – 06.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ірина Овчаренко, заступниця Міністра економіки та довкілля України

Маловоддя – нова реальність України. Чому країні потрібне сучасне водне врядування

Маловоддя змінило статус з «сезонного явища» на «виклик для національної безпеки». Відповіддю має стати нова система водного врядування.

Ще кілька років тому літнє зниження рівнів води в річках сприймалося як звичне сезонне явище. Сьогодні ситуація кардинально інша. Ми дедалі частіше говоримо вже не про літню межень – природну фазу життя річки, коли вона переходить у спокійніший режим, – а про маловоддя. Це вже екстремальне гідрологічне явище, коли природних водних ресурсів стає недостатньо для задоволення потреб людей, економіки та довкілля.

І головне – це більше не виняток. Це тенденція.

Зміна клімату призводить до того, що тривалі посухи, високі температури, дефіцит опадів і зростання випаровування поступово змінюють водний режим українських річок. Усе частіше фіксуються історично низькі рівні води, скорочується річковий стік, а навантаження на водні ресурси лише зростає.

За даними Українського гідрометцентру найскладніша ситуація спостерігається на річках Карпатського регіону, притоках Середнього Дніпра, Прип'яті та Південного Бугу. На окремих гідрологічних постах річок Дністер, Орава, Ріка, Віча, Тур'я, Західний

Буг, Турія, Стир і Південний Буг рівні води вже стали нижчими за мінімальні значення за весь період спостережень. Масштаб маловоддя підтверджують цифри. У басейні Дністра водність у липні на окремих ділянках становила лише 8–19 % від норми, а на постах у Самборі, Галичі та Заліщиках річка досягла критеріїв маловоддя. На Південному Бугу водність окремих приток знизилася до 15–17 % норми.

Протягом липня поточного року через маловоддя було обмежено право на спеціальне водокористування для 185 водокористувачів у різних регіонах країни. У серпні – обмежено водокористування вже 294 водокористувачам. І це не просто адміністративні рішення. Це сигнал, що дефіцит водних ресурсів уже впливає на господарську діяльність.

Але Україна далеко не єдина.

Цього літа практично вся Європа зіштовхнулася з безпрецедентним маловоддям. Одним із найяскравіших прикладів став Дунай – друга за довжиною річка Європи, басейн якої охоплює 19 країн. На окремих ділянках річки рівень води опустився до рекордно низьких позначок.

Через тривалу посуху та нестачу води, що надходить із Альп, рівень Дунаю в Угорщині опустився майже до рекордного мінімуму. У результаті декілька нацистських суден, які були затоплені у Дунаї під час Другої світової війни стали знову видимими. У Будапешті низький рівень води в Дунаї також оголив затоплені у річці боєприпаси часів Другої світової війни. Вилучення з річки цих небезпечних «знахідок» потребувало залучення саперів і обмеження руху транспорту.

Під загрозою опинилися атомна енергетика Угорщини та Румунії. Вперше за 44 роки відбувається поетапне виведення з експлуатації єдиної в Угорщині АЕС «Пакш» через рекордне падіння рівня води в Дунаї. У Румунії підірвали скелю на окремій ділянці Дунаю, щоб збільшити приплив води до АЕС «Чернавода», а також планують затопити 4 баржі для підвищення рівня води в річці.

В серпні 2026 року рівень води в Дунаї в Сербії впав нижче історичного антирекорду 1909 року. Це спричинило зупинку пасажирського

судноплавства, обмеження вантажних перевезень та загрозу зупинки єдиного в країні нафтопереробного заводу через нестачу води для технологічних процесів. Проблеми з судноплавством та функціонуванням портової інфраструктури також продовжуються і у інших європейських країнах.

Ці події ще раз підтверджують: зміна клімату вже сьогодні трансформує водний режим найбільших річок Європи.

Головуючи цього року в Міжнародній комісії із захисту річки Дунай, Україна ініціювала підготовку спільного огляду ситуації з маловоддям у країнах Дунайського басейну. Ми прагнемо показати, що кліматичні зміни не визнають державних кордонів, а отже й відповідь на ці виклики має формуватися спільно. Україною запропоновано підготувати спільний огляд наслідків маловоддя, щоб показати масштаб проблеми, обмінятися практичним досвідом реагування та посилити співпрацю у підвищенні стійкості до кліматичних змін.

Одним із пріоритетів головування України в Міжнародній комісії із захисту річки Дунай також є розвиток спільних підходів до оцінки посух. Зокрема, ми ініціювали роботу над удосконаленням системи індикаторів для такої оцінки. Це сприятиме своєчасному виявленню ризиків, кращому прогнозуванню їх наслідків та ухваленню обґрунтованих управлінських рішень як на національному, так і на басейновому рівнях.

Не менш показовою є ситуація на Дністрі.

Протягом останніх двох років через низьку водність не вдавалося повною мірою наповнити Дністровське водосховище. Це означає, що кожен кубічний метр води набуває особливої цінності. Від рішень щодо режиму роботи Дністровського комплексного гідровузла залежить водозабезпечення українських громад, насамперед Одещини, а також понад 80 відсотків населення Республіки Молдова.

За інформацією Укргідрометцентру, липень 2026 року став одним із найпосушливіших за останні роки. Водність більшості річок української частини басейну Дністра становила лише 10–40 % від норми, а приплив до

Дністровського водосховища – близько 21 % середньобаторічного показника. 8 липня було зафіксовано найменший добовий приплив за весь період експлуатації водосховища, а прогноз на серпень не передбачає суттєвих опадів чи покращення гідрологічної ситуації.

Таким чином, на більшості річок басейну встановилося маловоддя (гідрологічна посуха), коли водність падає до 20 % і нижче від середньомісячної норми.

Станом на 5 серпня рівні води на багатьох ділянках наблизилися до найнижчих за весь період спостережень, а місцями вже опустилися нижче історичних мінімумів.

За три місяці, через забезпечення скидів в пониззя Дністра, водосховище спрацьоване майже на 3 метри і наближається до найнижчих відміток за весь час свого існування.

Саме тому питання управління водними ресурсами Дністра давно перестало бути виключно технічним. Воно стало питанням міжнародної співпраці та взаємної відповідальності.

Цього року Комісія зі сталого використання та охорони басейну річки Дністер вже чотири рази збиралася на позачергові засідання для погодження режимів скидів води з Дністровського комплексного гідровузла.

Гідрологічна ситуація погіршувалась – рішення доводилося оперативно коригувати: якщо під час передостаннього засідання було погоджено режим скидів на рівні 100 м³/с, то вже на наступному засіданні його зменшили до 85 м³/с. Такі рішення ухвалюються практично в режимі реального часу з урахуванням прогнозів притоку, фактичної водності річки, потреб населення України та Республіки Молдова у питній воді, а також необхідності збереження екологічного стану Дністра. Домовились, що у разі погіршення гідрологічної ситуації або зменшення припливу води до Дністровського водосховища (нижче 50 м³/с), Комісія знову проведе позачергове засідання.

Показовим прикладом міжнародної співпраці став візит молдовської делегації до Дністровського водосховища та Хотинського водозабору, який відбувся після позачергового засідання Комісії зі сталого використання та охорони басейну річки Дністер. Ми запросили

колеги, щоб вони на власні очі побачили реальний масштаб маловоддя та його наслідки для українських громад. Відкритий діалог і спільна оцінка ситуації дозволяють і в подальшому ухвалювати виважені рішення щодо управління водними ресурсами Дністра, від яких сьогодні залежить водозабезпечення мільйонів людей по обидва боки кордону.

У таких умовах особливого значення набувають дані.

Коли річка повноводна, похибка у визначенні витрат води може бути майже непомітною. Але коли стік скорочується в кілька разів, навіть незначні неточності можуть впливати на рішення щодо розподілу водних ресурсів між громадами, економікою та природними екосистемами.

Саме тому розбудова сучасного державного водного кадастру є не гострою потребою, а необхідністю сьогодення.

Це не просто база даних про річки чи водні об'єкти. Це цифрова система, яка має об'єднати достовірну інформацію про кількість, якість і використання водних ресурсів, забезпечити прозорість прийняття управлінських рішень та сформувати єдину основу для прогнозування ризиків, планування розвитку й адаптації до зміни клімату. У сучасних умовах водний кадастр стає таким самим важливим елементом критичної інфраструктури, як системи енергетичного моніторингу.

Як свідчать дані Рахункової палати, наведені у Звіті за результатами аудиту діяльності «Управління повеннями – оцінка використання гідрометеорологічних даних для готовності до катастроф», станом на кінець 2025 року в Україні функціонували 136 метеорологічних станцій, 293 гідрологічні та 48 озерних гідрометеорологічних постів. Для порівняння, у Польщі, територія якої майже вдвічі менша за українську, працює близько 900 гідрологічних станцій і постів, більшість із яких здійснюють автоматичні вимірювання в режимі реального часу. Це ще раз підтверджує, що розвиток сучасної системи моніторингу, цифровізація спостережень і створення водного кадастру є не технічним питанням, а необхідною умовою своєчасного реагування на посухи, маловоддя та інші наслідки зміни клімату.

Втім, якісних даних недостатньо, якщо система управління залишається фрагментованою.

Саме тому Міністерством підготовлено новий законопроект про водне врядування. І це не зміна термінології, а нова модель управління водними ресурсами.

Сьогодні ми фактично переосмислюємо сам підхід до управління водними ресурсами, переходячи від традиційного «водного господарства» до сучасного водного врядування.

Це означає, що вода більше не розглядається лише як ресурс для використання – вона стає стратегічним елементом державної політики, управління яким базується на європейських принципах, сучасних цифрових технологіях та достовірних даних. Це розбудова геоінформаційної системи водного кадастру, посилення басейнового принципу управління, впровадження управління ризиками посух і маловоддя, відновлення вільноплинності річок та природних екосистем.

Це не просто реформа водного сектору – це формування нової культури управління водою, яка допоможе Україні ефективніше адаптуватися до кліматичних змін, забезпечити водну безпеку та наблизити нашу політику до європейських стандартів.

Сьогодні водне врядування – це вже не лише питання екологічної стійкості. Це питання водної безпеки, економічної спроможності та адаптації держави до нової кліматичної реальності.

Чим швидше ми перейдемо від реагування на наслідки до системного управління ризиками, тим більш стійкою буде Україна перед викликами, які вже приносить зміна клімату.

XX століття навчило держави боротися за енергетичну незалежність. XXI століття ддалі більш гостро ставить питання водної безпеки (https://lb.ua/blog/iryna_ovcharenko/757362_malovoddya_nova_realnist.html). – 2026. – 2

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Правопорядок у державі: нотатки не байдужого спостерігача

У червні цього року у соціальній мережі було оприлюднено Концепцію законопроекту «Про органи правопорядку», авторами якого є експерти ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив».

Підкреслю, що здійснений авторами цього документу системний аналіз теорії та практики створення, підтримання та забезпечення правового порядку у нашій державі є ґрунтовним і надзвичайно актуальним. Одночасно результати аналізу і сформульовані авторами висновки констатують наявність глибокої проблеми у цій сфері державного управління.

Концепція майбутнього законопроекту слушно звертає увагу на декілька вагомих складових зазначеної проблеми, а саме:

Застосування у загальній теорії права, законодавстві та практиці державного управління і правосуддя двох споріднених, але не тотожних понять: правоохоронні органи і органи правопорядку, в яких присутні дві базові категорії (терміни) – «право» та «орган», тлумачення яких почасти є не однозначним.

Не однозначними є також критерії (ознаки), що дозволяють розрізняти наявні органи державного управління в якості тих, що охороняють права і свободи людини, суспільства і держави, та тих, що забезпечують функціонування правового порядку в суспільстві та державі.

Страждають правовою і законодавчою невизначеністю, плутаниною і дублюванням мета, функції, завдання, структура і нормативне регулювання діяльності обох видів таких органів державного управління. Часто-густо до «системи» цих органів з різних підстав (критеріїв) віднесені органи, які повністю або частково включені в інші організаційно-правові системи держави (наприклад, в систему органів правосуддя, військових формувань, внутрішніх справ, державної безпеки тощо). У цьому контексті значною вадою щодо можливості однозначного структурування таких органів є окремі приписи Конституції України і низки профільних законів, якими уже врегульована їх діяльність.

Автори Концепції на основі проведеного аналізу здійснили спробу сформулювати власне

бачення на: а) визначення ключових понять правоохоронні органи та органи правопорядку; б) поняття орган правопорядку та його ознаки; в) предмет регулювання у майбутньому законопроекті правових відносин у сфері правопорядку.

Мій аналіз авторської позиції щодо вище означених трьох основних елементів майбутнього законопроекту дозволяє висловити деякі міркування і пропозиції до них.

По-перше. Автори, піддаючи справедливій критиці існуючі підходи до вживання терміну правоохоронні органи як «артефакту застарілої (підкреслю – «совєтської» – В.С.) термінології» (стор. 3 Концепції) і що «вони (такі органи – В.С.) не можуть визначатись як органи, що виконують правоохоронні функції, адже це визначення нічого не додає до змісту поняття і не надає змоги зрозуміти в чому полягають такі функції» (стор. 4 Концепції), у своєму висновку одночасно стверджують, що «найпродуктивнішим підходом у розмежуванні понять правоохоронні органи та органи правопорядку є функціональний підхід». В цьому полягає, на мою думку, певна алогічність авторських роздумів і висновків.

По-друге. Ґрунтуючись саме на такому (функціональному) підході та додатково пояснюючи свою позицію складністю та, навіть, неможливістю внесення змін до Розділу 1 Конституції України, в якому вживається поняття «правоохоронні органи», автори пропонують компромісне рішення: «розрізняти поняття правоохоронні органи та органи правопорядку як родові і видові» через виокремлення їх функцій і повноважень. Таким чином, на мою думку, ніяких сутнісних змін у підходах до визначення змісту і ролі цих двох понять в системі державного управління автори не пропонують.

Чи сприятиме така компромісна пропозиція практиці забезпечення оптимальної реалізації прав і свобод людини і спільнот у подальшому? Відповідь на це запитання залишається, на мою думку, відкритою, якщо не сказати – риторичною.

По-третє. Принагідно зауважу, що на моє переконання, правоохоронна функція та

функція підтримання правового порядку є всезагальними і повинні бути притаманними всій системі державного управління, що має забезпечувати оптимальну реалізацію людиною своїх основоположних прав і свобод. На цьому тлі та, враховуючи реалії буденного життя людини і суспільства, постає вимога необхідності мати в системі державного управління органи, основною функцією і завданням яких має бути забезпечення правового порядку з метою оптимальної реалізації прав і свобод людини.

На мою думку, корінь проблеми у реалізації цієї функції лежить в однозначному розумінні державою і суспільством базових категорій (понять): право і закон – що не є тотожними.

Право – це соціокультурний феномен, який встановлює і підтримує баланс в реалізації інтересів окремої людини і спільнот.

Закон – це інструмент суспільства/держави, який повинен сприяти реалізації людиною своїх прав і свобод.

Враховуючи, що в реальному житті право і закон в силу об'єктивних і суб'єктивних причин часто-густо конкурують і, навіть, протидіють одне одному (як і люди в цілому), то суспільство делегує державі функцію встановлення і забезпечення правового порядку, включаючи застосування нею законодавчих інструментів дозволів та заборон, а також – примусу щодо дотримання встановленого правопорядку.

Не всі закони держави є правовими. Не всі інтереси конкретної людини є безумовними для їх реалізації, враховуючи права, свободи та інтереси іншої людини/людей.

Остаточним інструментом підтримання встановленого правового порядку в державі та суспільстві має бути система правосуддя, яка не є і не повинна бути складовою державної виконавчої влади і не може бути включеною в систему органів забезпечення правопорядку

Такий підхід дозволяє, на мою думку, віднаходити і формулювати Концепції та зміст законодавства і практичної діяльності органів забезпечення правового порядку (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/757974_pravoporyadok_derzhavi_notatki.html). – 2026. – 10.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат та співголова міжфракційного об'єднання «Платформа технологічної дипломатії України»

Цифровий суверенітет: чому Україні потрібні нові правила для хмарної інфраструктури

Уявіть ранок, коли не працюють банки, онлайн-сервіси, державні реєстри та частина цифрової інфраструктури. Люди втрачають доступ до важливих послуг, бізнес – до своїх платформ і даних, а державні органи – до чутливої інформації. Водночас сучасні хмарні регіони зазвичай включають кілька дата-центрів, що дає змогу продовжувати роботу систем навіть у разі пошкодження окремої локації. Саме тому цифрова стійкість залежить від поєднання захищеної інфраструктури та зрозумілих правил використання сучасних технологій державою.

В Україні є різні моделі розміщення та обробки критичних даних. Частину систем розміщують у локальних дата-центрах та хмарній інфраструктурі українських провайдерів – зокрема De Novo, GigaCloud і Київстар, – які працюють у межах української юрисдикції та відповідають чинним вимогам захисту інформації.

Частина держсектору й бізнесу користується міжнародними хмарними платформами. Доступ до них відкрився у березні 2022 року – тоді Кабінет міністрів постановою № 263 дозволив тимчасово розміщувати державні інформаційні ресурси в міжнародних хмарних сервісах. Це рішення допомогло зберегти безперервну роботу державних реєстрів і цифрових платформ, коли удари були спрямовані по енергетичній та телекомунікаційній інфраструктурі.

Хмарні технології вже стали частиною цифрової стійкості держави, тому настав час закріпити ці підходи на законодавчому рівні – так, щоб нове регулювання зміцнювало цифровий суверенітет, а не підмінювало його ізоляцією. Локальні дата-центри та міжнародні

хмарні сервіси можуть і повинні розвиватися паралельно, щоб українські державні установи та бізнес мали доступ до ряду безпечних технологічних рішень відповідно до своїх потреб.

Водночас дозвіл на використання міжнародних хмарних платформ для державних ресурсів діятиме лише до завершення воєнного стану. Після цього держава може знову повернутися до вимоги зберігати дані фізично в Україні.

Україні потрібні чіткі правила для нової цифрової реальності

За понад чотири роки великої війни Україна фактично випередила власне законодавство. Держава, оборонний сектор, банки та бізнес уже активно використовують хмарні технології.

На початку повномасштабної війни ПриватБанк перемістив критичні IT-системи з фізичних дата-центрів у хмару в Європейському Союзі, що забезпечило безперервність роботи банківських сервісів. Водночас частина важливих цифрових сервісів продовжила працювати на українській хмарній інфраструктурі. Наприклад, Prozorro роками використовує українські хмарні потужності та залишається доступним протягом повномасштабної війни. На українській інфраструктурі також розміщені окремі компоненти державних цифрових сервісів, зокрема «Дії», а також сервіси державних компаній, таких як «Нафтогаз».

Військова система DELTA, яка об'єднує дані від безпілотників, супутників, радарів та підрозділів у єдину картину поля бою, також інтегрована з хмарною інфраструктурою. Це дало змогу масштабувати її використання та забезпечити доступ до даних для військових підрозділів.

Тобто питання хмарної інфраструктури стосується стійкості держави, захисту критичних даних і здатності України інтегруватися у глобальну технологічну екосистему.

Такий підхід відповідає логіці нашого міжфракційного об'єднання Trusted Tech Caucus (Платформа технологічної дипломатії України), яке працює на перетині технологічної

політики, національної безпеки та міжнародної співпраці. Для України питання *trusted technology* – це про довіру до технологій, їхніх постачальників і правил використання, а також до надійних механізмів технічного захисту – зокрема шифрування, контролю доступу та інших інструментів кібербезпеки. Тому ми розглядаємо хмарні сервіси, штучний інтелект, кіберстійкість, комерційні кіберможливості, санкційну політику, експортний контроль і залучення інвестицій у *high-tech* як взаємопов'язані елементи однієї стратегії.

Компанії, які планують розвивати AI, хмарні технології чи кібербезпеку в Україні, розраховують інвестиції на роки вперед – і потребують чітких умов, які збережуться після війни.

Саме тому в законопроекті №15344-1 я запропонував оновити правила відповідно до того, як держава та бізнес уже використовують хмарні технології. Йдеться, зокрема, про чіткіше розмежування повноважень державних органів, зрозумілі вимоги до постачальників, прозорі процедури перевірок і контролю. Такий підхід має зменшити простір для надмірної дискреції та корупційних ризиків, створивши передбачувані умови для ринку.

Документ визначає повноваження державних органів і вимоги до постачальників хмарних послуг, а також відповідальність сторін за безпеку даних, безперервність роботи та реагування на інциденти. Окремо передбачена можливість укладати прямі договори між державними замовниками та фактичними постачальниками хмарних послуг, без зайвих посередників. Це зробить роботу з державним сектором прозорішою і прибере процедури, які ускладнюють впровадження технологій.

Відповідно до принципу узгодження з міжнародними стандартами, законопроект передбачає визнання міжнародних сертифікатів і результатів аудитів як достатнього підтвердження відповідності українським вимогам безпеки. Це дозволить не проводити в Україні повторні перевірки хмарних послуг, які вже пройшли оцінку за визнаними у світі стандартами, зменшити адміністративне

навантаження та водночас зберегти належний рівень гарантій безпеки.

Ще одна важлива зміна – перехід до ризик-орієнтованого підходу. Рішення про те, де і як розміщувати інформаційні системи, мають залежати від критичності даних і конкретних ризиків, а не лише від фізичного розташування сервера. Для держави це означає можливість обирати технологічне рішення відповідно до рівня ризику, а для постачальників – чіткіші правила роботи з державним сектором.

Глобальні хмари та державні дані: як це працює у світі

Україна не єдина країна, яка прагне поєднати безпеку державних даних із перевагами глобальної хмарної інфраструктури – світовий досвід показує весь спектр моделей, від максимальної ізоляції до повної відкритості.

Найбільш цінними для України є приклади зваженого підходу.

Сінгапур реалізував той самий ризик-орієнтований принцип на практиці, поєднавши його з використанням глобальних хмарних платформ – AWS, Google Cloud, Microsoft Azure.

Ірландія та Польща демонструють інвестиційний аспект. Стабільне регулювання допомогло Ірландії стати одним із найбільших центрів хмарної інфраструктури в Європі, а передбачуваність правил роботи з даними у Польщі стала одним із чинників, що дозволили Microsoft інвестувати \$1 млрд у свій перший хмарний регіон у країні.

Ізраїль демонструє безпековий вимір. Країна класифікує інформаційні системи за рівнем ризику та застосовує до критичної інфраструктури окремі вимоги кібербезпеки, водночас не відмовляючись від використання сучасних хмарних технологій.

Україна може взяти найкраще з кожної моделі: ризик-орієнтований підхід Сінгапуру, інвестиційну передбачуваність Ірландії та Польщі, безпековий фокус Ізраїлю. Саме це поєднання здатне дати Україні те, чого бракує сьогодні: правила, яким одночасно довіряють держава, бізнес і міжнародні партнери (https://lb.ua/blog/pavlo_frolov/758006_tsifroviy_suverenitet_chomu.html). – 2026. – 10.06).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Публічність і прозорість досудового слідства: мета, засоби, наслідки

У ЗМІ та соціальних мережах не вибухають дискусії, полеміка й, навіть, протиборство: суспільного/державного та особистого інтересів – законодавства – громадської думки, щодо протидії «резонансній злочинності» шляхом публічності та прозорості досудового слідства.

Цей текст – спроба фахового системного аналізу причин, мотивів та умов, в яких відбувається досудове розслідування кримінальних правопорушень взагалі й «резонансних», зокрема.

Видається, що для формату блогу має сенс створити «абетку термінів/понять», що найчастіше звучать у публікаціях, постах і коментарях на цю тему:

Досудове слідство – це діяльність спеціально уповноважених державних органів (НПУ, ДБРУ, НАБУ, БЕБУ, СБУ), спрямована на достовірне встановлення самого факту вчиненого кримінального правопорушення (злочину або проступку) та його учасників (підозрюваної й потерпілої особи); а також можливих свідків, мотивів й вини, причин та умов, методів і засобів протиправної діяльності особи/осіб. Ця діяльність здійснюється за безпосереднім процесуальним керівництвом Прокуратури.

Методи і засоби досудового розслідування – це передбачені законом активні процесуальні (слідчі та пошукові/розвідувальні) дії посадових і службових осіб відповідних органів досудового слідства, які спрямовані на виявлення та фіксацію комплексу всієї інформації, яка представляється в суді в якості майбутніх доказів вчинення або не вчинення кримінального правопорушення та осіб причетних або не причетних до такого факту життя людини і суспільства/держави.

Кримінальне правопорушення у переважній більшості випадків вчиняється зацікавленою

особою в умовах неочевидності (прихованості) як для потерпілої особи, так й для переважної частини суспільства та органів держави. Винятками з такої «неочевидності» переважно є кримінальні правопорушення, що вчиняються у сферах економічних і політико-правових відносин та проти життя і здоров'я людини або тварини. Особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у переважній більшості випадків намагаються усіма доступними ним методами і засобами приховати від суспільства і держави свої протиправні діяння, а також протидіяти органам досудового розслідування у розкритті (виявленні) як самого факту правопорушення та його наслідків, так і своєї причетності до його вчинення.

Досудове розслідування вчиненого кримінального правопорушення здійснюється як гласними (публічними) методами і засобами, так й негласними (таємними, щодо інтересів осіб, зацікавлених в їх не ефективному досудовому розслідуванні).

Вікопомна «криміналістична теорія і практика досудового розслідування» беззаперечно свідчить, що «витік (публічне розповсюдження)» усіх методів, засобів і проміжних результатів досудового розслідування до передачі всіх матеріалів до суду може мати два протилежні результати: а) в окремих випадках сприяти органам досудового слідства щодо отримання ними додаткової корисної доказової інформації; б) у більшості випадків заважати ефективному досудовому розслідуванню та, навіть, попереджати зацікавлених осіб щодо обсягу доказової інформації, якою володіють органи досудового розслідування.

«Витік» усіх методів, засобів і проміжних результатів досудового розслідування до передачі всіх матеріалів кримінального провадження до суду, як правило, відбувається з таких мотивів і причин: а) не дотримання органами досудового слідства конституційного припису «презумпції невинуватості особи» і припису КПК щодо «таємниці досудового слідства» з різною як позитивною, так і негативною мотивацією таких дій; б) з метою створення зацікавленими особами штучних

перешкод у досудовому розслідуванні кримінального правопорушення та створення морально-психічного тиску на слідчих, підозрювану та/або потерпілу особу, свідків тощо; в) штучного розголосу матеріалів досудового слідства з мотиву задоволення «інформаційного суспільного інтересу» і підтримання ефекту «прозорості» діяльності органів досудового слідства, особливо – щодо топ-корупційних та інших «резонансних» кримінальних правопорушень.

Суб'єктами «витоку» матеріалів досудового розслідування у публічний простір можуть бути різні особи та установи: слідчі, детективи, прокурори, адвокати, журналісти-розслідувачі, громадські активісти, інші учасники кримінально-процесуальних відносин та зацікавлені особи.

Поняття «суспільний інтерес» щодо проміжних результатів досудового розслідування кримінальних правопорушень – це оціночне поняття сформоване практикою конкретних журналістських розслідувань і оцінок «лідерів громадської думки». Це поняття не має чітких та однозначних критеріїв/ознак свого визначення ні в теорії, ні в практиці як органів досудового слідства, так й у ЗМІ та «суспільній свідомості». Такий «інтерес» має різні прояви (ознаки і підстави) в залежності від зацікавленості окремих людей і спільнот (різного спрямування).

Поняття «резонансне кримінальне правопорушення» – це оціночне поняття, сформоване в основному на підставі кримінологічного аналізу стану правопорядку в окремих територіальних громадах і конкретних місцях проживання тих чи інших груп населення.

Сформулювати загальноприйнятні ознаки «суспільного інтересу» та «резонансного кримінального правопорушення» для населення всієї країни видається маловірогідним завданням для будь-якого дослідника чи інституцій!

Запропонований вище аналіз базових понять, що впливають або можуть впливати на ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також

багаторічний власний досвід та аналіз слідчої й судової практики у сфері антикримінальної юстиції дозволяє мені дійти такого висновку:

Не зважаючи на те, що всі зацікавлені особи, державні інституції та громадськість однозначно розуміючи мету, засоби і наслідки досудового розслідування кримінальних правопорушень часто-густо прагнуть всіяко підвищувати прозорість та публічну підзвітність діяльності органів досудового слідства своєму народу: свідомо або несвідомо, умисно або неумисно порушують законодавчі приписи і криміналістичні тактичні рекомендації щодо «презумпції невинуватості особи» і «таємниці досудового слідства», часом завдаючи непоправної шкоди усій державній системі протидії злочинності. На жаль, можна констатувати, що у надмірній «публічності і прозорості» діяльності органів досудового слідства найчастіше зацікавленими особами є конкретні особи та їх власні або корпоративні інтереси.

Ця проблема потребує свого подальшого глибокого і системного дослідження з метою напрацювання адекватно оптимальних методів та інструментів її розв'язання (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/758920_publichnist_prozorist_dosudovogo.html). – 2026. – 14.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Оксана Жолнович, директорка Лабораторії суспільної спроможності, керівниця соціальних проектів ГО РН Capital

Гроші, послуги, підтримка: що насправді потрібно батькам, які виховують та доглядають дітей та дорослих з інвалідністю

П'ятий рік війни все більше відображається на житті та добробуті українців. Світовий банк оприлюднив результати дослідження з тривожними цифрами – майже 42% людей на межі бідності.

Але є ті, кому і до війни було непросто, а зараз надзвичайно важко. Це родини, які виховують дітей з інвалідністю та тих, хто має інвалідність з дитинства. І про формат

їх підтримки та потреб мені хочеться розповісти трохи більше. Бо саме ця категорія людей найбільш переконливо демонструє – радянський підхід з універсальними невеликими виплатами не вирішує проблеми. Він їх лише маскує за нібито допомогою.

За роки роботи у соціальній політиці я бачила сотні родин, які виховують дітей з інвалідністю. І майже всі вони говорили не лише про нестачу коштів. Вони говорили про втому, ізоляцію, осуд, виключеність з суспільного життя, неможливість вийти на роботу, страх залишитися без допомоги та підтримки. Проте, що після встановлення діагнозу вони часто просто не знали, куди звернутися і як жити далі.

Підтримка таких родин не може обмежуватися лише соціальною виплатою. До того ж самі виплати є настільки низькими, що часто не покривають навіть базових потреб дитини.

Без створених сервісів для догляду, реабілітації, розвитку дитини, попередження психологічного виснаження батьків та запобігання втрати можливості батькам реалізувати свої мрії та кар'єрні прагнення – підтримка таких родин залишатиметься радше порожньою декларацією.

Адже сьогодні реально працює лише дві моделі – віддайте дитину на повне утримання в інтернат, і тоді повноцінне життя відновиться, або доглядайте свою дитину самі 24/7 і це стане виключно вашою, як матері/батька проблемою.

В першому випадку ми маємо десятки тюрем без строку давності, де в дітей чи вже дорослих з інвалідністю немає права ні на що – ні на вибір сніданку чи обіду, ні на можливість мати улюблений одяг чи іграшки, ні на можливість розвиватися, мріяти про майбутнє і мати якесь заняття чи реалізацію. Все що залишається – просто проводити однакові дні, переважно закритими в чотирьох стінах кімнати.

Другий варіант – це більше можливостей для дитини. Реабілітація, розвиток, маленькі життєві радощі, якщо пощастить – то соціалізація в інклюзивному класі чи денному центрі. Але все це відбувається ціною пожертви особистим життям одного з батьків. Зазвичай мами, яка не працює, не відпочиває, не мріє, не

може дозволити собі відпустку чи прогулянки з друзями. Бо щодня у неї набір абсолютно однакових обов'язків – погодувати, одягнути, помити, погуляти, завести на навчання, бути поруч цілодобово. Навіть в ребцентрах не приймають без супроводжуючих батьків!

Кожна з цих моделей означає чиєсь втрачене життя. Але ж може і має бути інакше!

Тому під час роботи в Міністерстві соціальної політики і зараз разом із командою, ми вирішили змінити сам підхід – побудувати систему, яка підтримує не лише дитину, а й родину. Яка допомагає людині жити максимально самостійно, а не прирікає її на довічну залежність від держави. І в цій системі ключовими є не лише достойні виплати, але й набір універсальних, доступних, незалежно від громади, послуг.

Так були започатковані пілотні проекти по закупівлі послуг раннього втручання і денного догляду та розвитку. Почалася робота над удосконаленням та пошуком фінансування для послуги тимчасового відпочинку батьків. Започаткували підвищену оплату за догляд в межах послуги «Ясла». Кожен із цих сервісів надзвичайно важливий і дозволяє надавати необхідну підтримку родині на кожному етапі життя.

Одним із найважливіших рішень нашої команди стало створення повноцінного ринку соціальних послуг. Ми змінили законодавство так, щоб їх могли надавати не лише державні чи комунальні установи. До цієї роботи отримали можливість долучатися громадські організації, благодійні фонди, приватні надавачі, які відповідають державним стандартам якості.

Адже держава не обов'язково має сама надавати всі послуги. Її завдання – гарантувати людині якісну підтримку. А хто саме її надаватиме – комунальний центр, громадська організація чи інший професійний провайдер залежить від того, хто може зробити це найкраще.

Саме тому сьогодні в Україні вже працюють команди раннього втручання, розвиваються нові моделі підтримки дітей та їхніх родин, з'являються фахові організації, готові масштабувати свою роботу.

З моменту виявлення порушень чи ризику інвалідності послуга раннього втручання має на меті допомогти родині прийняти реальність, облаштувати побутові умови, навчитися правильно взаємодіяти з дитиною, якій потрібні особливі умови для розвитку.

Далі послуги догляду – асистент дитини, інклюзивний садочок, інклюзивна школа чи центр денного догляду і розвитку (якщо дитина має складні порушення і потребує більше догляду, ніж “класичного” навчання) дозволяють дитині розвиватися, отримувати самостійність і соціалізацію. А отже ставати видимою у суспільстві!

Послуга тимчасового відпочинку – догляд за дитиною в обладнаному просторі фахівцями, в той час як батьки можуть вирішити власні справи чи відпочити.

Всі ці послуги є невід’ємним ланцюжком підтримки, щоб родина на кожному етапі почувала себе захищеною.

Саме такий концепт передбачено у законопроекті №14191, який минулого місяця, на жаль, не змогли підтримати народні депутати, відправивши документ на доопрацювання.

Одна з найбільших проблем чинної системи полягає в тому, що вона фактично змушує сім’ю обирати між підтримкою і можливістю працювати.

Сьогодні надбавку на догляд можна отримати лише тоді, коли один із батьків повністю залишає роботу.

Фактично ми прирікаємо одразу двох людей – дитину та одного з її батьків жити лише за рахунок соціальної допомоги.

Це не підтримка, а модель, яка штовхає людей у бідність.

Якщо дитина потребує постійного догляду, держава має підтримувати саме цю потребу, а не безробіття одного з батьків.

Саме тому законопроект пропонує інший підхід. Родина отримує кошти на догляд і сама вирішує, як їх використати: доглядати дитину самостійно чи залучити професійного помічника. Це важливо, аби мати можливість зберегти роботу, професію, економічну незалежність і нормальне життя сім’ї.

Водночас законопроект суттєво збільшує і сам розмір допомоги. Разом із надбавкою

на догляд вона може становити близько 18 тисяч гривень. Ця сума звісно не вирішить усіх проблем, але це вже підтримка, яка значно ближча до реальних потреб родини.

Утім, навіть значне збільшення виплат не замінить описаних вище послуг.

Саме тому законопроект вперше закріплює право родини не лише на грошову підтримку, а й на комплекс соціальних послуг: раннє втручання, інклюзивний супровід, денний догляд, підтримку дітей із найважчими порушеннями розвитку, послугу тимчасового перепочинку для батьків.

Саме так працюють сучасні соціальні системи у більшості країн Європейського Союзу. Там давно зрозуміли: якщо держава хоче допомогти дитині, вона повинна підтримати всю родину.

Основні засади законопроекту – це напрацювання, яким передували роки роботи над реформою системи соціальних послуг.

Законопроект №14191 створює механізм державного фінансування цих послуг.

Це означає, що вони перестануть залежати лише від фінансових можливостей конкретної громади і поступово стануть доступними по всій країні.

Так, на це знадобиться час. Потрібно підготувати нових фахівців, створити команди, розширити мережу сервісів. Але якщо цього не зробити зараз, ще багато років тисячі українських родин залишатимуться без необхідної підтримки.

Над цим законопроектом працювали народні депутати, експерти, громадські організації, батьківські спільноти, міжнародні партнери. Він став результатом великої спільної роботи людей, які багато років займаються проблемами людей з інвалідністю.

Я щиро сподіваюся, що Верховна Рада знайде голоси для його ухвалення.

Так, його реалізація потребує додаткових бюджетних ресурсів. Але, якщо ми будемо цивілізовану ціннісну державу, маємо робити усе необхідне, аби підтримка вразливих категорій людей була такою, аби ніхто не лишився сам на сам зі своєю бідною. Адже йдеться про відповідальність держави перед

тими, хто найбільше потребує її підтримки (https://lb.ua/blog/oksana_zholnovych/759496_groshi_poslugi_pidtrimka_scho.html). – 2026. – 17.08).

Блог на сайті «LB.ua»

Про автора: Дар'я Кукуріка, виконавча директорка ГС «Ліга Сильних»

Три рішення, на які чекають люди з інвалідністю

18 серпня Верховна Рада має повернутися до пленарної роботи після місячної паузи. Українське суспільство чекає від парламенту багатьох рішень – у сфері оборони, економіки, соціальної політики та євроінтеграції. Серед них є й рішення, від яких безпосередньо залежить щоденне життя мільйонів людей з інвалідністю та їхніх сімей.

За останні роки Україна зробила чимало кроків у сфері безбар'єрності. З'явилися нові стратегії, державні програми, окремі успішні проєкти. Але для багатьох людей з інвалідністю щоденне життя досі визначають цілком конкретні бар'єри: неможливість працювати на рівних умовах, отримати необхідні соціальні послуги чи поєднати військову службу з потребами дитини з інвалідністю.

І для розв'язання багатьох із цих проблем не потрібно роками шукати нові моделі. Частина рішень уже сформульована, обговорена громадськістю та зареєстрована у Верховній Раді. Тепер питання в іншому: чи стануть вони політичним пріоритетом і чи вистачить голосів, щоб перетворити їх із законопроєктів на реальні зміни в житті людей.

Ось три рішення, на які ми очікуємо від Верховної Ради.

Розумне пристосування

На мою думку, одним із найбільших бар'єрів на шляху до працевлаштування людей з інвалідністю є не стан здоров'я, а робоче середовище, яке досі не враховує їхніх потреб.

Я часто бачу, що роботодавці сприймають адаптацію робочого місця як складний і дорогий процес. Насправді ж у багатьох випадках

достатньо відносно простих змін: облаштувати робоче місце, придбати спеціальне програмне забезпечення, запровадити гнучкий графік, переглянути розподіл окремих обов'язків. Іноді справді потрібен пандус, але дуже часто рішення значно простіші й не потребують великих інвестицій. Водночас саме вони можуть стати вирішальними для того, щоб людина отримала або зберегла роботу.

Мені здається, що ми вже багато років намагаємося стимулювати роботодавців працевлаштовувати людей з інвалідністю, але без механізму розумного пристосування ця політика не може бути по-справжньому ефективною. Адже проблема нерідко полягає не у відсутності вакансій, а в тому, що людина не має можливості виконувати свою роботу на рівних умовах.

Саме тому ухвалення законопроєкту №14389 є одним із ключових рішень у сфері працевлаштування людей з інвалідністю. Він не створює привілеїв, а встановлює зрозумілі правила гри: якщо необхідні зміни не становлять непропорційного чи надмірного тягара для роботодавця, вони мають бути забезпечені. Це не лише питання виконання міжнародних зобов'язань України, а й необхідна умова для формування сучасного та інклюзивного ринку праці.

Цей механізм уже давно став нормою в країнах Європейського Союзу, а для України його запровадження є не лише питанням виконання міжнародних зобов'язань, а й необхідною умовою розвитку інклюзивного ринку праці.

Нині вже 40 громадських організацій долучилися до спільної заяви «Ліги Сильних» із закликом прийняти законопроєкт №14389 про розумне пристосування. Серед них – організації, які представляють інтереси людей із різними видами інвалідності та різними потребами: зокрема, людей з ураженнями спинного мозку, порушеннями слуху, психічними розладами, рідкісними захворюваннями, а також дітей і дорослих зі *spina bifida* та гідроцефалією. Така широка представленість різних спільнот свідчить про те, що запровадження розумного пристосування

є не вузьким запитом окремих організацій, а загальним суспільним запитом на рівні права та можливості для людей з інвалідністю. Нині вже 40 громадських організацій долучилися до спільної заяви «Ліги Сильних» із закликом прийняти законопроект №14389 про розумне пристосування. Серед них – організації, які представляють інтереси людей із різними видами інвалідності та різними потребами: зокрема, людей з ураженнями спинного мозку, порушеннями слуху, психічними розладами, рідкісними захворюваннями, а також дітей і дорослих зі *spina bifida* та гідроцефалією. Така широка представленість різних спільнот свідчить про те, що запровадження розумного пристосування є не вузьким запитом окремих організацій, а загальним суспільним запитом на рівні права та можливості для людей з інвалідністю.

Комплексна державна підтримка сімей

Сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, повинні отримувати не окремі види допомоги, а комплексну державну підтримку. Грошові виплати самі по собі не вирішують проблем, якщо поруч немає раннього втручання, соціальних послуг, реабілітації, інклюзивної освіти чи підтримки для батьків.

Це підтверджують і дослідження. Зокрема, дослідження БФ «Рокада» показало, що майже половина опитаних (46,3%) повідомили про відсутність у своїх громадах інших надавачів соціальних послуг, окрім комунальних чи державних. Найгостріше ця проблема проявляється у сільських та віддалених громадах, де людям часто бракує не лише самих послуг, а й можливості до них дістатися.

Саме тому наша аналітична команда та спільнота позитивно оцінюють доопрацьований законопроект №14191. Під час його підготовки до другого читання вдалося врахувати частину зауважень, які ми разом з іншими громадськими організаціями наполегливо відстоювали. З документа прибрали норми, які могли звужити права людей з інвалідністю, зокрема щодо пенсій для людей з інвалідністю III групи з дитинства. Водночас у ньому закріпили важливий принцип: соціальні послуги для дітей з інвалідністю мають фінансуватися державою,

а система підтримки повинна поєднувати грошову допомогу із соціальними, медичними та освітніми послугами.

Це надзвичайно важливо. Держава має підтримувати не лише наслідки інвалідності, а й створювати умови, щоб сім'я могла виховувати дитину вдома, а не залишалася сам на сам із труднощами. Саме так працюють сучасні системи підтримки – вони інвестують у послуги, які допомагають сім'ям зберігати якість життя та незалежність.

Водночас я переконана, що ухвалення законопроекту №14191 – це лише перший крок. Не менш важливо, якими будуть підзаконні акти та як нові норми працюватимуть на практиці. Від цього залежить, чи отримають сім'ї реальну підтримку, чи позитивні зміни так і залишаться лише на папері.

Право сім'ї бути разом

Ще одне рішення, яке, на мою думку, давно назріло, – це усунення несправедливості щодо військовослужбовців, які виховують дітей з інвалідністю.

Сьогодні закон фактично ставить сім'ї перед неможливим вибором. Батьків дітей з інвалідністю не мобілізують. Але якщо батька мобілізували, а вже згодом його дитині встановили інвалідність, він чи вона не може звільнитися зі служби для догляду лише тому, що також є мати. Догляд за дитиною, яка потребує постійної підтримки, лікування та реабілітації, неможливо покласти на одну людину. Під час війни багатьох матерів опинилися на межі фізичного та емоційного виснаження, роками залишаючись із цим навантаженням сам на сам.

Саме тому ми підтримуємо законопроект №15057. Він не створює нових пільг, а усуває законодавчу колізію та повертає державну політику до головного принципу – найкращих інтересів дитини. Дитина з інвалідністю має право на турботу обох батьків, а сім'я не повинна доводити державі, що один із них «недостатньо відсутній», щоб отримати таку можливість.

На моє переконання, підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю, не може обмежуватися лише соціальними виплатами

чи послугами. Вона має враховувати життєві обставини родин, особливо в умовах війни. Іноді найважливішою підтримкою є можливість бути поруч зі своєю дитиною тоді, коли вона цього найбільше потребує.

Усі три рішення вже сформульовані й перебувають у Верховній Раді на різних етапах. Після повернення депутатів до пленарної роботи питання не в тому, чи знаємо ми, що потрібно робити. Питання в тому, чи стануть права людей з інвалідністю реальним політичним пріоритетом – і чи знайдуться для цього голоси (https://lb.ua/blog/daria_kukurika/759562_tri_rishennya_yaki_chekayut.html). – 2026. – 17.08).

Блог на сайті «Цензор.Нет»

Про автора: Олег Поліщук, адвокат, ветеран війни

Держава все одно заплатить: чому автомобіль для ветерана – не пільга, а частина нового суспільного договору

Українська держава понад тридцять років говорить із ветеранами мовою пільг.

Цю архітектуру заклав Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", ухвалений 22 жовтня 1993 року. Його логіка була зрозумілою для свого часу: держава визначала категорію людини, а потім закріплювала за нею перелік медичних, житлових, транспортних, комунальних та інших гарантій. Закон залишається чинним, хоча від моменту його ухвалення пережив десятки редакцій.

Це не означає, що закон був неправильним. Навпаки, він юридично визнав особливе зобов'язання держави перед ветеранами.

Але він створювався для іншої економіки, іншого масштабу ветеранської спільноти та іншого уявлення про соціальну політику. До старої конструкції багато разів додавали нові статуси, пільги й процедури, проте її фундаментальна логіка майже не змінилася:

статус – перелік пільг – окреме звернення за кожною з них.

У результаті держава начебто гарантує підтримку, але часто перекладає на ветерана весь тягар її отримання: знайти потрібну програму, зібрати документи, підтвердити вже відомі державі обставини, дочекатися фінансування і довести, що право справді належить саме йому.

Слово, яке визначає політику

На перший погляд, дискусія навколо слова "пільга" може здатися суто термінологічною. Але слова визначають, як держава бачить проблему.

Пільга сприймається як виняток із загального правила. Усі сплачують податок, а певній категорії дозволили не платити. Усі проходять загальну процедуру, а хтось отримав перевагу.

Саме тому пропозиція звільнити автомобіль військовослужбовця або ветерана від митних платежів автоматично породжує стандартні запитання:

Скільки втратить бюджет? Чому одним можна, а іншим – ні? Чи не використають механізм для ввезення дорогих автомобілів або перепродажу?

Автомобіль у такій дискусії перетворюється на предмет споживання, а ветеран – на одержувача особливої поблажки.

Але відносини між державою та людиною, яка її захищала, не можуть будуватися як відносини благодійника і прохача.

Пільга – це виняток, який держава дозволяє.

Компенсація – це зобов'язання, яке держава визнає за собою.

Реінтеграція – це результат, якого держава повинна досягти разом із ветераном

Саме ця різниця має стати відправною точкою дискусії про автомобілі для військових і ветеранів.

Що сьогодні розглядає Верховна Рада

24 квітня 2026 року у Верховній Раді були зареєстровані законопроекти №15194 і №15195, ініційовані народним депутатом Мар'яном Заблоцьким. Вони пропонують внести зміни до Митного і Податкового кодексів щодо ввезення транспортних засобів без сплати митних платежів для діючих військовослужбовців.

Згодом з'явилися альтернативні проекти, які передбачають ширше коло одержувачів.

Зокрема, №15195-2 поширює механізм на військовослужбовців і ветеранів російсько-української війни зі статусом учасника бойових дій, а №15195-4 і №15194-2 прямо стосуються ветеранів війни. Станом на початок серпня проекти перебувають на комітетській стадії.

І тут виникає інституційний колапс.

Юридично ці ініціативи сформульовані як винятки з правил оподаткування. Тому бюджетна експертиза закономірно бачить передусім зменшення надходжень від ввізного мита, ПДВ та акцизу. Наприклад, у висновку щодо №15194-2 прямо зафіксовано вплив на доходи державного бюджету.

Фінансовий комітет бачить те, що йому запропоновано побачити: податковий виняток.

Але за межами такого розрахунку залишається головне питання: *якого результату для ветерана і держави має досягти цей інструмент?*

Як інші держави підтримують мобільність ветеранів

Було б неправильно стверджувати, що у США, Великій Британії чи Канаді немає ветеранських пільг. Там існують спеціальні виплати, компенсації, гранти та окремі правові режими.

Різниця полягає не у відсутності допомоги, а в тому, до якої мети вона прив'язана.

У США програма Automobile Allowance and Adaptive Equipment допомагає придбати спеціально обладнаний транспортний засіб або оплатити його адаптацію. Але право на таку допомогу виникає не за будь-якої інвалідності. Воно прив'язане до чітко визначених тяжких станів, пов'язаних зі службою: втрати або постійної втрати функції однієї чи обох рук або ніг, значного порушення зору, тяжких опіків чи бічного аміотрофічного склерозу. Нерухомість колінного або кульшового суглоба може давати право лише на адаптивне обладнання.

Британський Armed Forces Covenant виходить із двох принципів: служба не повинна ставити військовослужбовців, ветеранів та їхні родини у гірше становище порівняно з іншими громадянами, а для тих, хто зазнав найбільших втрат, зокрема поранених і родин загиблих, може бути виправдане особливе ставлення.

У Канаді для ветерана зі складними потребами може формуватися індивідуальний реабілітаційний план. Разом із ним і його родиною визначають цілі, бар'єри, необхідні послуги та строки, а case manager координує медичну, психосоціальну і професійну підтримку. Не людина повинна самотійно ходити між десятками програм – програми мають збиратися навколо людини.

Ці системи переважно пов'язують автомобільну підтримку з тяжкими пораненнями, інвалідністю або конкретними функціональними обмеженнями. Прямого аналога загального права кожного ветерана безмитно ввезти автомобіль там немає.

Але саме тут починається принципова українська відмінність.

Чому українська модель може бути ширшою

Жодна з описаних систем не формувалася в умовах, які сьогодні переживає Україна: масової оборонної війни на власній території, окупації частини країни, руйнування інфраструктури та боротьби не просто за зовнішньополітичні інтереси, а за збереження власної державності.

Це не докір іншим країнам і не спроба применшити внесок їхніх військових. Це пояснення, чому міжнародний досвід для України може бути орієнтиром, але не готовою межею.

Українські військові захищають власні міста, родини, незалежність і право країни залишатися на карті світу. Хтось був мобілізований. Хтось уклав контракт. Хтось пішов добровольцем.

Я належу саме до тих, хто пішов добровільно. Тому для мене це не абстрактна юридична конструкція: держава існує сьогодні також завдяки рішенням конкретних людей поставити її захист вище за власну безпеку, роботу й життєві плани.

Перед кожним із них держава має зобов'язання. Не лише перед тими, хто повернувся з установленою інвалідністю, а перед усіма, завдяки кому вона зберегла можливість ухвалювати закони, збирати податки й обговорювати вартість ветеранської політики.

В інших країнах держава переважно компенсує ветерану конкретні наслідки

служби. В Україні вона повинна також визнати борг перед тими, завдяки кому сама продовжує існувати.

Саме тому українська підтримка мобільності може мати ширшу рамку: не лише медичну компенсацію для людини з тяжким пораненням, а елемент нового суспільного договору з усіма, хто став на захист держави.

При цьому ветерани з пораненнями, інвалідністю або потребою у спеціальному переобладнанні автомобіля мають отримувати додатковий, посилений рівень підтримки.

Мобільність не визначається місцем проживання

Потреба ветерана в автомобілі не залежить лише від того, живе він у селі чи у великому місті.

У невеликій громаді проблемою може бути відсутність регулярного транспорту та значна відстань до лікарні, реабілітаційного центру або місця роботи.

У великому місті – складні пересадки, недоступність громадського транспорту, необхідність регулярно їздити на лікування через усе місто, перевозити реабілітаційне обладнання або поєднувати роботу з медичними процедурами.

Для одного ветерана автомобіль стане можливістю регулярно проходити лікування. Для іншого – повернутися до роботи. Для третього – відкрити бізнес, утримувати родину або перестати залежати від близьких у кожній поїздки.

Тому питання потрібно ставити не так:

Чому ветеран повинен отримати можливість дешевше ввезти автомобіль?

А так:

Які інструменти має надати держава, щоб людина після служби могла повернутися до праці, лікування та самостійного життя?

Держава все одно заплатить

Держава звикла рахувати прямі витрати: скільки податків не надійде, скільки людей скористається програмою, яку суму доведеться передбачити в бюджеті.

Але майже не рахує ціну бездіяльності.

За даними, наведеними ПРООН із посиланням на Український ветеранський

фонд, близько 30% ветеранів не можуть знайти роботу. Серед чинних військовослужбовців 33% очікують, що потребуватимуть допомоги з працевлаштуванням, а 27% – освіти або перекваліфікації.

Скільки втрачає країна, коли людина після служби не може повернутися до роботи чи відкрити власну справу? Коли пропускає лікування, бо не має можливості регулярно до нього діставатися? Коли залежить від родичів у кожній поїздки й поступово втрачає відчуття самостійності?

Тривала ізоляція, безробіття та постійні побутові бар'єри можуть погіршувати психологічний стан, руйнувати сімейні зв'язки та збільшувати залежність від соціальної допомоги.

Якщо підтримки немає роками, держава згодом може витрачати значно більше – на лікування важких кризових станів, тривале безробіття, соціальні виплати, підтримку родини, подолання залежностей або наслідків конфлікту із законом.

Це не означає, що ветерани є проблемою чи загрозою. Навпаки. Проблеми виникають тоді, коли держава залишає людину сам на сам із наслідками війни, а потім окремо оплачує кожен наслідок власної бездіяльності.

Держава все одно заплатить. Але підтримати повернення ветерана завжди дешевше – і справедливніше, – ніж потім долати наслідки його ізоляції.

Не повторити помилку 2022 року

Нова модель повинна врахувати досвід так званого нульового розмитнення 2022 року.

За квітень–червень того року в Україну ввезли майже 237 тисяч транспортних засобів, а обсяг звільнення від митних платежів Держмитслужба оцінила у 26,1 млрд гривень.

Але урок 2022 року полягає не в тому, що будь-яке звільнення від платежів є помилкою. Проблемою була конструкція: масове право без достатньої адресності, цінових обмежень і чіткої державної мети.

Тому новий механізм має від початку містити запобіжники.

Одноразове право на один автомобіль виключатиме серійне ввезення. Гранична

сума несплачених платежів не дозволить перетворити програму на державне субсидування наддорогих машин. Заборона швидкого перепродажу прибере комерційний сенс схеми, а в разі дострокового відчуження платежі мають бути повернуті.

Перевірка статусу та факту використання права повинна відбуватися автоматично через державні реєстри. Так держава одночасно захистить програму від зловживань і не змушуватиме ветерана вкотре доводити їй те, що вона вже знає.

Не просто змінити назву

Самої зміни термінології недостатньо.

Не можна назвати податкову пільгу компенсацією і залишити стару конструкцію без змін. У законодавстві має з'явитися чітка мета: відновлення мобільності військовослужбовця або ветерана як умови його повернення до цивільного життя.

Безмитне ввезення може стати одним із таких інструментів. У перспективі до нього можуть додатися компенсація частини вартості автомобіля, придбаного в Україні, пільговий лізинг, фінансування переобладнання або транспортна підтримка тих, хто не може керувати самостійно.

Тобто метою має бути не імпорт автомобіля.

Метою має бути мобільність людини.

Закон 1993 року виконав важливу історичну роль. Він визнав особливе зобов'язання держави перед ветеранами. Але після цієї війни простого каталогу пільг уже буде недостатньо.

Стара система запитує, до якої категорії належить людина і які переваги їй передбачені.

Сучасна ветеранська політика повинна запитувати інакше: що заважає людині повернутися до цивільного життя і який інструмент допоможе відновити її самостійність?

Тому головне питання полягає не в тому, чи заплатить держава.

Вона все одно заплатить. Питання лише в тому – за повернення ветерана чи за наслідки його ізоляції (<https://censor.net/ua/blogs/4017178/chomu-ukrayini-potribna-nova-veteranska-polityka-mobilnosti>). – 2026. – 06.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олег Поліщук, адвокат, ветеран війни

Рівність через погіршення: що не так з ідеєю мобілізувати багатодітних

4 серпня 2026 року на сайті Кабінету Міністрів з'явилася петиція №41/010443-26еп з вимогою скасувати відстрочку від мобілізації та право на звільнення зі служби для чоловіків, які утримують трьох і більше неповнолітніх дітей.

Уже 6 серпня вона набрала 6 712 голосів із 25 тисяч необхідних. Майже одразу з'явилися зустрічні петиції – №10449, №10451 та №10452 – із вимогою зберегти чинні гарантії.

Петиція – це ще не законопроект і тим паче не закон. Навіть 25 тисяч підписів лише зобов'язують Кабінет Міністрів розглянути звернення. Заступник голови профільного парламентського комітету Єгор Чернев уже заявив, що зміни до переліку осіб, які мають право на відстрочку, наразі не розглядаються.

Але суспільна сварка вже почалася.

Батьків однієї чи двох дітей зіштовхнули з батьками трьох і більше. Військових – із цивільними. Родини загиблих – із багатодітними сім'ями. Людей, виснажених роками війни та невизначеності, знову змусили шукати джерело несправедливості не в погано організованих державних процесах, а в іншому громадянині, якому закон залишив певну гарантію.

Так починається горизонтальна війна всередині суспільства.

Це вкид?

Доказів того, що петиція є організованим інформаційним вкидом, немає. Її автор – юрист і військовослужбовець Микола Груздов, який і раніше використовував механізм електронних петицій та порушував питання строків служби й реформування ТЦК.

Звинувачувати його в участі у чиемусь політичному сценарії без доказів було б маніпуляцією.

Але навіть неспланована ініціатива може працювати як інформаційний вкид за своїми

наслідками. Ця петиція вже перевела розмову з відповідальності держави за організацію мобілізації на з'ясування, чиї діти більше заслуговують на батька.

Це зручна підміна. Значно легше запропонувати забрати відстрочку в чітко облікованої категорії громадян, ніж відповісти:

який чистий кадровий результат це дасть
Силам оборони;

чи враховані стан здоров'я, бронювання,
інші відстрочки та перебування за кордоном;

чому одні служать роками без визначеної
перспективи звільнення, а інші роками мають
бронювання;

які альтернативні джерела поповнення
Аргумент прихильників петиції звучить
емоційно сильно: хіба батько двох дітей менш
потрібний своїй родині, ніж батько трьох?

війська вже використані;

якими будуть наслідки для дітей, економіки
та демографії.

Держава не повинна оприлюднювати чутливі
відомості про свій людський ресурс. Але
радикальна зміна закону не може ґрунтуватися
лише на емоційному відчутті несправедливості.

**Несправедливість щодо одних не можна
лікувати відбиранням захисту в інших**

Кожна дитина однаково потребує
батьківської присутності – перша, друга, третя
чи шоста. Дитина військовослужбовця з однією
дитиною в сім'ї сумує за батьком не менше, ніж
дитина з багатодітної родини.

Але з цієї правильної тези зроблено хибний
висновок.

Мобілізація чоловіка, який утримує
трьох дітей, не поверне додому батька однієї
дитини. Вона не встановить строків служби,
не забезпечить ротацій і не виправить
несправедливого розподілу навантаження.

Вона лише додасть до однієї родини, яка вже
живе без батька, ще одну таку родину – але з
більшою кількістю людей, залежних від одного
дорослого, який залишиться вдома.

Це не відновлення справедливості. Це
вирівнювання через погіршення у власного
сусіда.

Рівність не означає однаковість

Автор петиції посилається на
конституційний принцип рівності. Однак
рівність перед законом не вимагає однакового
регулювання обов'язків людей, які
перебувають у різних обставинах.

Це прямо впливає з Рішення Другого
сенату Конституційного Суду України від 18
грудня 2024 року №12-р(II)/2024 у справі за
конституційною скаргою Кирила Бурми.

В абзаці дев'ятому підпункту 5.1
мотивувальної частини Суд наголосив: принцип
рівності не є абсолютним. Законодавець може
застосовувати диференційований підхід, якщо
він має об'єктивне виправдання, переслідує
вагому суспільну мету, є пропорційним і
узгоджується зі статтею 24 Конституції.

Більше того, однакове регулювання статусу
осіб, які перебувають у різному становищі,
також може бути невиправданим.

Троє дітей – не сакральне число. Це
законодавчо визначена межа, яку можна
обговорювати. Але той, хто пропонує її
скасувати, має показати:

скільки придатних і доступних для
мобілізації людей це реально дасть;

скільки дітей та родин зачепить рішення;
якими будуть соціальні, економічні й
демографічні наслідки;

які менш обтяжливі альтернативи вже
використані;

чи є втручання пропорційним очікуваному
результату.

У петиції такого аналізу немає. Є моральна
інтуїція, але немає державного розрахунку.

Варто також правильно називати речі.
Багатодітні батьки мають не "бронь", а право
на відстрочку. Чинний закон захищає не будь-
якого біологічного батька, а жінок і чоловіків,
на утриманні яких перебувають троє і більше
дітей віком до 18 років.

Якщо людина має заборгованість зі сплати
аліментів більш ніж за три місяці, вона не
має права на таку відстрочку. Тобто закон уже
пов'язує гарантію не лише з народженням
дітей, а з їх фактичним утриманням.

**Скільки багатодітних родин в Україні?
Держава дає дві різні відповіді**

Тут необхідне важливе уточнення.

У звіті Державної служби України у справах дітей за 2024 рік зазначено, що за оперативними даними обласних та Київської міської державних адміністрацій в Україні налічувалося 324,8 тисячі багатодітних сімей, у яких виховувалося 1,1 мільйона дітей.

Натомість у звіті за 2025 рік наведено інший зріз: за даними Реєстру посвідчень батьків і дітей із багатодітних сімей станом на 31 грудня 2025 року було обліковано 236,9 тисячі сімей та 799,5 тисячі дітей.

Різниця становить майже 88 тисяч сімей і понад 300 тисяч дітей лише за один рік. Але робити з цього висновки про настільки різке реальне скорочення кількості родин не можна.

Звіти спираються на різні джерела: перший – на оперативні дані регіональних адміністрацій, другий – на Реєстр посвідчень. Це можуть бути різне охоплення, актуальність записів та критерії обліку. Достатнього пояснення, яке дозволяло б коректно порівнювати ці показники, у звітах немає.

Тому правильно говорити не про одну безспірну цифру, а про сотні тисяч родин і приблизно 800 тисяч – 1,1 мільйона дітей у різних офіційних системах обліку.

Ця розбіжність не спростовує аргументу на користь захисту родин. Вона підсилює інший аргумент: перед зміною закону держава спочатку повинна верифікувати власні дані.

Демографічна стратегія є. Чіткої державної відповіді на дискусію немає

Ініціатива про скасування відстрочки походить не від уряду, а від громадянина. Тому стверджувати, що держава вже запропонувала мобілізувати багатодітних батьків, було б неправильно.

Однак уряд не може повністю усунутися від дискусії, яка відбувається на його офіційній платформі та вже перетворюється на суспільне протистояння.

Формально Кабінет Міністрів може чекати, доки петиція набере 25 тисяч голосів. Але відповідальна державна комунікація не повинна обмежуватися формальним очікуванням, коли йдеться про сотні тисяч родин, мобілізацію та демографічну кризу.

Уряд мав би вже зараз пояснити:

чи розглядається перегляд цієї відстрочки; яку суспільну мету має чинна гарантія; чи існує розрахунок її можливого скасування; які наслідки для дітей і демографії будуть оцінюватися;

за яких умов такий перегляд узагалі може бути виправданим.

Поки держава мовчить, інформаційний вакуум заповнюють образи, припущення та взаємні звинувачення.

І це особливо дивно на тлі того, що Україна вже має затверджену Стратегію демографічного розвитку до 2040 року.

За даними Фонду ООН у галузі народонаселення, у 2024 році в Україні народилося лише 176,7 тисячі дітей – на 35% менше, ніж у 2021 році. Сумарний коефіцієнт народжуваності оцінювався приблизно у 0,9 дитини на одну жінку за необхідного для простого відтворення населення рівня близько 2,1.

Якщо вже користуватися грубою метафорою "демографічного фронту", то багатодітна родина на ньому точно не ухилялася. Вона вже взяла на себе відповідальність народити, прогодувати, виховати та поставити на ноги кількох майбутніх громадян України.

Це не робить багатодітного батька кращим за інших. Але це створює інший обсяг щоденних обов'язків і більшу кількість людей, які від нього залежать.

Українських досліджень бракує – і це теж проблема

Репрезентативних українських досліджень, які б дозволяли точно оцінити вплив тривалої військової служби одного з батьків на дітей, у відкритому доступі фактично немає.

Тому доводиться звертатися до іноземних даних – переважно американських.

Систематичний огляд 26 досліджень виявив зв'язок між відсутністю одного з батьків через військову службу та зростанням стресу другого з батьків, поведінкових проблем у дітей і звернень по медичну допомогу.

Дослідження медичних даних понад 642 тисяч американських дітей показало, що під час відрадження військового батька кількість звернень із приводу психічних і поведінкових

проблем зростала на 11%, поведінкових розладів – на 19%, стресових – на 18%.

Ці відсотки не можна механічно переносити на Україну. Американська контрактна армія, визначені строки відряджень і розвиненіша система підтримки військових сімей суттєво відрізняються від української ситуації. Такі дослідження показують напрямок можливого ризику, але не вимірюють його масштаб в Україні.

Саме тому перед зміною закону потрібне українське дослідження, а не припущення, що жодних наслідків не буде.

Скільки людей насправді можна буде мобілізувати?

Достовірної відповіді у відкритих джерелах немає.

Кількість багатодітних сімей не дорівнює кількості придатних і доступних для мобілізації чоловіків. Для отримання реальної цифри потрібно врахувати родини, у яких немає батька, чоловіків поза мобілізаційним віком, тих, хто вже служить, має проблеми зі здоров'ям, бронювання або іншу законну відстрочку, перебуває за кордоном чи невдовзі втратить підставу через досягнення старшою дитиною повноліття.

Потрібно також оцінити військово-облікові спеціальності, результати ВЛК, потреби конкретних підрозділів і спроможність держави підготувати та ефективно використати цих людей.

У профільному ветеранському медіа з'являлася оцінка, що за певних умов під мобілізацію можуть потрапити "до 20 тисяч" багатодітних чоловіків. Це справді відносно невелика цифра порівняно з кількістю сімей у державних реєстрах.

Але посилалися на неї як на прогноз результату петиції некоректно. Джерело не наводить методології та посилається на неназваних експертів. Крім того, оцінка стосується втрати відстрочки через перевірку аліментів, сімейних обставин і реєстрових даних, а не повного скасування гарантії для всієї категорії.

Отже, ми не знаємо, чи йдеться про сто тисяч людей, п'ятдесят тисяч, двадцять тисяч або ще менше.

Суспільство сперечається про радикальне рішення, чистий кадровий ефект якого ніхто публічно та професійно не обґрунтував.

Де держава має наводити порядок передусім

Станом на травень 2026 року в Україні було заброньовано приблизно 1,37 мільйона військовозобов'язаних працівників. Бронювання необхідне: без оборонної промисловості, енергетики, транспорту, медицини, зв'язку та критичної інфраструктури країна не зможе воювати.

Але критично важливе підприємство – ще не означає, що кожна посада в його адміністративному блоці є критично важливою для держави.

Урядовий аудит системи бронювання вже виявляв штучне збільшення кількості заброньованих та внесення до переліків підприємств, які фактично не відповідали критеріям.

Тому потрібен аудит не лише статусу підприємств, а й конкретних посад і функцій. Інженер оборонного виробництва, оператор енергетичного об'єкта та працівник непрофільного адміністративного підрозділу – це не однакова критичність.

Є й інші великі категорії.

Міністр економіки говорив про близько двох мільйонів людей, які не оновили військово-облікові дані.

За даними Офісу генерального прокурора, із січня 2022-го до вересня 2025 року було зареєстровано 289 600 кримінальних проваджень: 235 646 щодо самовільного залишення частини та 53 954 щодо дезертирства.

Це не 289,6 тисячі унікальних людей, які зараз перебувають у СЗЧ: частина повернулася, деякі справи могли бути закриті або перекваліфіковані. Але масштаб системної проблеми очевидний.

Міністерство оборони вже пропонує військовим після СЗЧ повернення з можливістю обрати один із понад 70 підрозділів. Це правильне визнання того, що проблему не вирішити лише покаранням. Потрібні нормальні переведення, довіра до командування, ротації та передбачуваність служби.

Бронювання, неоновлені дані, СЗЧ та сімейні відстрочки – різні категорії, які можуть перетинатися. Їх не можна просто скласти та оголосити готовим мобілізаційним резервом.

Але перед переглядом сімейних гарантій держава зобов'язана порахувати чистий ефект кожного рішення.

Скасування відстрочки не скасовує витрат

Якщо одного з батьків мобілізують із багатодітної родини, щоденна робота нікуди не зникає.

Дітей потрібно годувати, лікувати, навчати, супроводжувати та заспокоювати під час тривоги. Другий із батьків може бути змушений скоротити зайнятість або залишити роботу. Родині можуть знадобитися соціальні виплати, послуги догляду, психологічна допомога та підтримка громади.

Держава не ліквідує цю відповідальність. Вона лише частково перекладе її на соціальну систему, місцеві бюджети та платників податків.

Тому результат потрібно рахувати не за кількістю виданих повісток, а за чистим балансом: скільки підготовлених військовослужбовців отримає країна – і скільки економічних, соціальних та демографічних проблем створить одночасно.

Що держава повинна зробити

Перше. Провести в захищеному державному контурі міжвідомчу верифікацію доступного людського ресурсу: зіставити військовий облік, бронювання, відстрочки, стан здоров'я, перебування за кордоном, чинну службу, неоновлені дані та СЗЧ.

Друге. Надати профільному парламентському комітету перевірений розрахунок, а суспільству – безпечне агреговане пояснення: який відносний ефект матиме рішення, які альтернативи враховані та чому обрано саме цю категорію.

Третє. До перегляду сімейних відстрочок оцінити наслідки для дітей, зайнятості другого з батьків, соціальних видатків, психічного здоров'я родин, міграції та народжуваності.

Четверте. Зберегти відстрочку та право на звільнення для людей, які фактично утримують трьох і більше неповнолітніх дітей, доки

необхідність і пропорційність іншого рішення не будуть доведені.

П'яте. Закрити схеми через взаємодію реєстрів актів цивільного стану, боржників з аліментів, соціального захисту та військового обліку. Гарантія має належати тому, хто справді утримує дітей, а не тому, хто придбав документи або фіктивно оформив батьківство.

Шосте. Перевіряти бронювання на рівні конкретних посад і функцій, а не лише за статусом підприємства.

Сьоме. Забезпечити передбачувані строки служби, ротації, переведення, відпустки та дієвий механізм повернення після СЗЧ. Одночасно необхідно посилювати підтримку всіх родин військовослужбовців – незалежно від кількості дітей.

Держава має дотримуватися черги

Так, ця війна людоїдська. Вона вимагає людей, ресурсів і дедалі важчих рішень. Не можна гарантувати, що жодну законну відстрочку ніколи не доведеться переглядати.

Але перед тим держава має навести лад у бронюванні, повернути в правове поле людей із неоновленими даними, створити ефективний механізм повернення після СЗЧ, закрити фіктивні відстрочки, забезпечити ротації та порахувати реальний кадровий результат.

І лише якщо буде доведено, що інші можливості вичерпано, можна предметно обговорювати найболючіші обмеження.

Цінність кожної дитини однакова. Відрізняється не її право на батька, а масштаб відповідальності та кількість людей, на яких одночасно вплине державне рішення.

Відстрочка для людини, яка фактично утримує кількох неповнолітніх дітей, – не нагорода за багатодітність і не свідчення того, що одна дитина важливіша за іншу. Це правовий запобіжник, який враховує більший обсяг залежності та наслідків.

Путін веде війну на виснаження не лише проти української армії. Він знищує людський капітал України, змушує родини виїжджати, відкладає народження дітей і намагається зробити нашу країну неспроможною не тільки сьогодні, а й через десять, двадцять чи тридцять років.

Тому рішення, яке може дати невідомий і, можливо, обмежений кадровий результат зараз, але водночас послабити сотні тисяч родин, стимулювати еміграцію та ще глибше вдарити по народжуваності, не можна ухвалювати під тиском гасел.

Росія намагається позбавити Україну майбутнього. Українська держава не має допомагати їй у цьому – навіть ненавмисно. Тому наведення порядку в мобілізації треба починати не з багатодітних сімей (<https://censor.net/ua/blogs/4017507/chomu-initsiatyva-schodo-mobilizatsiyi-batkiv-troh-diteyi-rozkolyuye-suspilstvo>). – 2026. – 08.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Марина Ставнійчук, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України

Точка неповернення: чому боротьбу за український людський капітал не можна відкладати на "після війни"

У 2022 році повернення українців з-за кордону багатьом здавалося майже природним і гарантованим результатом майбутнього миру. Передусім йшлося про мільйони жінок, які рятували від обстрілів дітей, літніх батьків і самих себе. Здавалося, щойно стане безпечніше, родини повернуться, діти підуть до своїх шкіл, лікарі – у лікарні, викладачі – в аудиторії, а інженери – на підприємства.

Минуло понад чотири роки, і ця проста романтична формула сьогодні абсолютно не працює. За ці роки надію на автоматичне повернення змінили суворі й стримані розрахунки. Якщо у 2022 році директорка Інституту демографії та соціальних досліджень Елла Лібанова прогнозувала повернення 50–60% тих, хто виїхав, то сьогодні вона вже відверто говорить, що мріє хоча б про третину. Це одна з найтривожніших поправок, які війна внесла в наше уявлення про майбутнє, адже йдеться не просто про арифметичну чисельність населення, а про те, кого саме держава ризикує втратити назавжди.

На кінець травня 2026 року тимчасовий захист у ЄС мали 4,38 мільйона громадян України, з яких дорослі жінки становили 43,4%, а неповнолітні – ще 29,8%. Тобто майже три чверті наших співвітчизників під тимчасовим захистом у Євросоюзі – це жінки та діти. За цією статистикою стоїть колосальний освітній, науковий та професійний потенціал. Близько 70% українок віком від 25 років, які перебувають за кордоном, мають вищу освіту. Це лікарі, викладачі, інженери, управлінці, фахівці юриспруденції та фінансів, підприємці. Це сформований людський капітал: роки навчання, професійна кваліфікація, досвід та соціальні зв'язки, якого Україні вже сьогодні кричуще бракує.

Масштаб цієї кризи добре ілюструють цифри ринку праці. За перше півріччя 2026 року роботодавці подали до Державної служби зайнятості понад 240 тисяч вакансій, а укомплектувати вдалося лише близько 131,5 тисячі. Це не означає, що решта робочих місць порожніють, адже ринок праці шукає працівників і поза державною службою зайнятості. Проте цей розрив чітко діагностує системний кадровий голод, який Міжнародна організація праці називає серед головних перешкод для відновлення країни. Виникає небезпечний парадокс: всередині держави вже бракує фахівців, тоді як мільйони наших працездатних громадян щодня дедалі глибше інтегруються в економіки інших країн.

Причому Європа отримала висококласну робочу силу. За даними Управління Вищого комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), рівень зайнятості серед українських біженців працездатного віку в ЄС становить близько 57%, але майже 60% працевлаштованих виконують роботу, яка є значно нижчою за рівень їхньої кваліфікації. Для людей із вищою освітою цей розрив є особливо болючим: понад третина працює на низькокваліфікованих роботах проти 7% серед місцевого населення. Це позначається і на статках – медіанний розрив у заробітках між українськими біженцями та місцевими працівниками оцінюють орієнтовно у 40%, і ключова причина тут полягає саме в професійній невідповідності.

Українська лікарка, яка вдома була висококласним хірургом, за кордоном через непідтверджений диплом, мовний бар'єр та бюрократичні процедури змушена працювати доглядальницею. Людина перебуває в безпеці, має дохід, але її потенціал використовується лише частково. Поки фахівець не відновив свій професійний статус там, Україна ще має шанс запропонувати те, чого не дає країна тимчасового прихистку – можливість працювати за фахом та реалізовувати свій масштаб.

Проте час працює проти інтересів України. Якщо спочатку виїзд сприймався як тимчасова евакуація, то з кожним роком ситуація змінюється. Дитина йде до наступного класу – за даними УВКБ ООН, у 2025 році рівень охоплення українських дітей формальною освітою у країнах перебування зріс до 86%. Кожен новий навчальний рік – це мова, друзі, соціалізація та зв'язки з країною, де дитина зростає. У дорослих з'являється постійна робота, орендоване житло змінюється на довгострокове, складаються нові побутові маршрути й коло спілкування. Тимчасовий статус поступово стає постійним життям. Чим довше триває війна, тим більше збудовано за кордоном – кар'єр, зв'язків, життєвих проєктів.

Окремим і найменш проговореним на державному рівні є фактор родин, які виховують синів. Сім'ї, де ростуть хлопці-підлітки, психологічно й практично орієнтуються на їхнє майбутнє за кордоном. Чим ближче дитина до повноліття, тим менша ймовірність, що така родина наважиться на повернення до повного завершення війни або до появи абсолютно чітких, прозорих і передбачуваних правових правил щодо вищої освіти, військового обліку та подальшого майбутнього молоді. Батьки обирають безпеку та стабільний освітній трек для своїх дітей, і заперечувати цю реальність – значить ховати голову в пісок.

Не менш гостро стоїть і суто фізичне, соціально-житлове питання. Повертатися "в нікуди" не буде ніхто. Для сотень тисяч родин, чиє житло зруйноване або залишилося на окупованих територіях, патріотичні заклики розбиваються об сувору економіку.

Якщо людина змушена винаймати житло за ринковими цінами в безпечніших регіонах України, це одразу з'їдає лівову частку її потенційної зарплати. Без дієвих державних програм пільгової іпотеки, соціального житла, швидких компенсацій за втрачене майно та гарантованого доступу до дитячих садків і лікарень розмови про масове повернення залишаються абстрактною теорією.

Головна проблема полягає в тому, що уряд досі розглядає повернення громадян як процес, який розпочнеться колись після війни. Це фундаментальна помилка. Політика повернення вимагає конкретних юридичних, економічних та соціальних рішень вже зараз.

По-перше, Міністерство освіти і науки та МОЗ мають розробити спрощений і швидкий механізм підтвердження дипломів і ліцензій для тих, хто повертається або здобув додаткову освіту в ЄС, адже бюрократична тяганина на кілька місяців – це прямо вказані двері на вихід із країни.

По-друге, потрібна адресна програма професійної реінтеграції. Дослідження ООН фіксують жорстку закономірність: щойно наші громадяни знаходять роботу в Європі та стають фінансово незалежними, їхні вимоги до України різко зростають. Такі люди вже не поїдуть додому на самих лише патріотичних гаслах чи ностальгії. Головною умовою для них стає гарантоване робоче місце, адже ніхто добровільно не промінє європейську стабільність та зарплату на українське безробіття. Лікар чи інженер мають їхати додому під конкретний прозорий контракт і зрозумілі умови праці.

По-третє, держава має запровадити житлові ваучери та цільові програми пільгового кредитування саме для репатріантів, які втратили домівки.

Нарешті, влада повинна вести активні переговори з урядами країн ЄС про спільні міжурядові програми повернення фахівців, а не пасивно чекати, як розпорядяться долею українців у Брюсселі, Берліні чи Варшаві. Адже у цій ситуації криється жорстокий прагматичний розрахунок. Європейські країни, які відчують демографічний спад, уже

сьогодні зацікавлені залишити в себе найбільш кваліфікованих, адаптованих та економічно активних українців, надаючи їм робочі візи. Натомість виплати й "підйомні" за повернення додому Європі дешевше віддати тим, хто так і не зміг працевлаштуватися й залишається на соціальному забезпеченні. Якщо українська держава не матиме власної агресивної політики боротьби за свій людський капітал, ми ризикуємо віддати Європі найкращі професійні мізки.

Політику повернення людей неможливо відкладати на потім. Коли настане довгоочікуваний мир, може виявитися, що пропонувати рішення вже пізно. Обов'язок держави – вже сьогодні створити законодавчий, економічний та соціальний фундамент, з якого українці бачитимуть своє майбутнє та майбутнє своїх дітей саме в Україні (<https://censor.net/ua/blogs/4018031/chomu-ukrayina-ryzykuye-nazavjdy-vtratyty-milyiony-gromadyan-ta-schoryud-maye-robyty-vje-zaraz>). – 2026. – 12.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ольга Голубовська, лікар-інфекціоніст, заслужений лікар України, професор

Зміна фармації під час війни: нова структура чи чергова вбивча реформа від МОЗ для пацієнта?

Уряд вирішив кардинально переформатувати контроль за фармринком: ліквідувати Держлікслужбу та створити замість неї Українське фармацевтичне агентство (УФА). Відповідна постанова Кабміну №739 (від 4 червня 2026 року) вже ухвалена, і незабаром очікуємо пресрелізи і звіти про "історичний крок". Але ключове питання полягає в іншому: що від цієї бюрократичної перебудови отримає звичайний пацієнт і чи не стане ця реформа черговим випробуванням для суспільства?

У медичній системі не буває суто "технічних" рішень. Будь-яке струшування регуляторного поля біля витоків фармації обов'язково відгукнеться в аптеках та стаціонарах. Тоді

навіщо ця реформа саме зараз, чим нове Агентство кардинально відрізнятиметься від старої Служби та де закладено основні ризики?

За цією постановою стоїть суміш двох факторів – зовнішнього тиску та внутрішнього знецінення старої системи.

З одного боку, це формальна вимога нашого євроінтеграційного треку. ЄС вимагає від України гармонізації законодавства та створення єдиного, інституційно автономного регулятора за моделлю Європейського агентства з лікарських засобів (ЕМА). Для Брюсселя наша застаріла модель, де реєстрацією займається одна структура (ДЕЦ), а контролем і ліцензуванням – інша (Держлікслужба), виглядає роздробленою та застарілою.

З іншого боку, сама Держлікслужба за останні роки суттєво втратила свій фаховий потенціал. Вона фактично перетворилася на контрольно-каральний орган, позбавлений сильної наукової бази. Хронічно низькі зарплати призвели до відтоку досвідчених кадрів, а обмежені повноваження не давали можливості будувати сучасний фармаконагляд. Зміни були неминучі.

Але в мене виникає тривожне запитання: чи настільки вивірено кожен крок цієї перебудови, щоб запускати масштабне зламування регуляторного поля безпосередньо під час війни, коли будь-який збій у постачанні ліків вартує людських життів? Чи це банальна гонитва за красивими показниками виконання бенчмарків євроінтеграції перед міжнародними партнерами, де за формальним галочками у звітах ніхто не прораховує реальних наслідків для системи?

Нам обіцяють не просто зміну вивіски, а нову архітектуру. Основні відмінності зводяться до трьох речей:

1. Усе під одним дахом. Якщо Держлікслужба опікувалася переважно ліцензуванням, контролем якості та обігом наркотичних речовин, то нове Агентство забирає абсолютно все: від реєстрації ліків, клінічних досліджень і фармаконагляду – до ринкового нагляду за медичними виробами, косметикою та системою крові.

2. Спеціальний статус та подвійне підпорядкування. Агентство створюється

як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Воно підпорядковується безпосередньо Кабміну, але спрямовується та координується через Міністра охорони здоров'я. На папері це має дати більше незалежності, проте в українських реаліях таке подвійне підпорядкування загрожує постійним конфліктом інтересів та регуляторним "перетягуванням канатів" між МОЗ і новим Агентством за вплив на ринок та кадрові рішення.

3. Модель самофінансування (User Fees). Це ключова новація. Агентство має утримуватися не лише з державного бюджету, а й за рахунок зборів з самого фармринку за реєстрацію, експертизи та ліцензування. Задум полягає в тому, щоб платити ринкові зарплати експертам і зупинити кадровий голод.

Переведення регулятора на самофінансування гарно виглядає на папері Мінфіну. Але ми живемо в реальному світі. Фармацевтичний бізнес – це не благодійна організація. Усі нові або підвищені збори за послуги Агентства виробники та імпортери неминуче закладуть у собівартість продукції.

Якщо внаслідок введення цих тарифів зросте ціна на базові генерики чи вітчизняні препарати, це стане прихованим податком на хворобу. Для пенсіонера чи хронічного хворого кожен відсоток подорожчання в аптеці – це відмова від ліків. І наслідки цього ми, лікарі, побачимо у відділеннях інтенсивної терапії.

Зараз розробники реформи вказують на закладені запобіжники: конкурс на керівника за участю міжнародних експертів, акумуляція коштів у спеціальному фонді, цифровізація. Це хороші наміри. Але як клініцист, який звик зважувати всі побічні ефекти, я маю право висловити обґрунтовані побоювання щодо того, як ця система функціонуватиме на практиці.

Коли орган існує за рахунок зборів тих, кого він регулює, виникає фундаментальна вразливість. Можна припустити загрозу, що за умов функціонування спецфонду виникне спокуса запровадження "прискорених процедур" розгляду досьє. Великі фармацевтичні гіганти без проблем покриють високі тарифи за швидкість, тоді як вітчизняні виробники чи

постачальники дешевих соціальних ліків змушені будуть чекати місяцями.

Також існує величезне побоювання щодо "зміни бланка без зміни суті". Якщо до нового Агентства просто пересядуть ті самі працівники зі старими бюрократичними підходами, жоден спеціальний статус не змінить якості державного контролю.

Найнебезпечніший відрізок – це час від сьогодні до 1 січня 2027 року, коли нова система має бути створена "з нуля", а стара – цивілізовано згорнута. Саме в цей період закладаються всі майбутні ризики.

Звільнення заступниці міністра з питань євроінтеграції Марини Слободніченко – людини, яка безпосередньо рухала цю реформу, – це дуже тривожний сигнал. Це прямий доказ того, що всередині самого МОЗ немає єдиного бачення й консенсусу щодо темпів і підходів. Коли управлінці чубляться за концепції та вплив, система починає буксувати.

Юристи та фарманалітики вже попереджають про загрозу прямого правничого вакууму: з 1 січня 2027 року Держлікслужба та ДЕЦ за законом втрачають свої повноваження, тоді як повноцінний запуск УФА через бюрократичні процедури може затягнутися ще на кілька місяців. У результаті ми ризикуємо отримати період, коли старі органи вже не мають права підписувати документи, а новий ще фізично не здатен цього робити.

Для ринку та звичайних громадян це означатиме миттєвий параліч: зупиняться митне оформлення та лабораторний контроль якості імпортованих ліків, зависне видача ліцензій та реєстрація критично важливих препаратів. Наслідком цього "паперового тромбу" стане не просто збій у бізнесу, а банальне зникнення необхідних ліків з полиць аптек та затримок у постачанні до стаціонарів лікарень.

Я не проти європейських стандартів. Я проти того, щоб під прикриттям євроінтеграційних гасел створювалися нові громіздкі структури, за які у підсумку розраховуватиметься пацієнт.

Успіх чи провал цієї реорганізації вимірюватиметься не підписаними постановами, а трьома конкретними показниками після 1 січня 2027 року.

Наприклад, збереженням доступних цін на ліки без перекладання витрат нового регулятора на гаманці людей. Безперебійним постачанням базових препаратів до аптек та стаціонарів без дефіциту й організаційного хаосу перехідного періоду. Реальна інституційна незалежність нового регулятора, а не його перетворення на майданчик для вічного з'ясування стосунків між МОЗ та Кабміном.

Якщо ці критерії не будуть виконані, то жодні посилення на досвід ЄС чи успішне виконання бенчмарків не виправдають чергового важкого експерименту над українською медичною системою та нашими людьми (<https://censor.net/ua/blogs/4018041/detali-ta-ryzyky-stvorennya-ukrayinskogo-farmatsevtichnogo-agentstva>). – 2026. – 12.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Михайло Цимбалюк, народний депутат України

Сім важливих питань до МОН напередодні початку нового навчального року

Напередодні 1 вересня українська освітянська спільнота очікує від нового керівництва Міністерства освіти і науки не абстрактних заяв про успішність реформ, а конкретних відповідей на питання, з якими вчителі, директори шкіл, батьки та учні входять у новий навчальний рік.

Цьогоріч ставки особливо високі. Українська освіта одночасно працює в умовах війни, долає освітні втрати, реформує старшу школу, впроваджує НУШ, намагається подолати кадровий дефіцит і відновлює пошкоджену інфраструктуру. У державному бюджеті на освіту і науку у 2026 році передбачено майже 299 мільярди гривень. Це величезний ресурс, але суспільство має право знати, який конкретний результат воно отримає за ці кошти.

Перше і, мабуть, найбільш чутливе питання – це зарплати педагогів. Уряд заявляє про чергове підвищення виплат учителям – на 20% із вересня. Але вчителів цікавить не відсоток у презентації і не середня зарплата по галузі.

Його цікавить конкретна сума, яку він отримає на банківський рахунок після сплати податків.

Тому Міністерство має оприлюднити зрозумілі розрахунки: скільки з 1 вересня отримуватиме молодий учитель, учитель першої та вищої категорії, класний керівник, педагог із повним та неповним навантаженням, учитель у прифронтовій громаді. Так само необхідно пояснити, як працюватимуть доплати за несприятливі умови праці та інші надбавки.

Друге велике питання – це майбутнє дітей, які навчалися не за програмою Нової української школи.

З 1 вересня 2026 року стартує пілотування нової моделі старшої профільної школи у 150 ліцеях. Загальнонаціональний перехід запланований із 2027 року. Концепція передбачає, що учні старших класів матимуть більше можливостей обирати профіль навчання. На папері це виглядає логічно. Але для батьків важливе зовсім інше питання: що буде з конкретною дитиною?

Якщо школяр навчався за старою програмою, чи зможе він без проблем продовжити освіту? Чи залишиться у своїй школі? Чи не доведеться переходити до іншого закладу? Чи не втратить він рік? Який документ отримає після завершення навчання?

Особливо гостро ця проблема може проявитися у невеликих громадах, де фізично може не бути кількох ліцеїв із різними профілями. Реформа не повинна створити ситуацію, коли дитина у великому місті має можливість обирати між кількома профілями, а дитина із села фактично навчається за єдиним доступним напрямом.

Третє питання – харчування дітей. Держава вже зробила серйозні кроки в цьому напрямі: школярі отримують безоплатне харчування, модернізуються шкільні харчоблоки, виділяються кошти на організацію харчування у прифронтових та прикордонних областях.

Але виникає принципове питання: чи залежатиме якість харчування дитини від того, у якій громаді вона проживає? Під час війни гаряче харчування – це не просто соціальна послуга. Для багатьох дітей це фактично частина базової підтримки протягом

навчального дня. Тому суспільство має знати, чи існує реальний план забезпечення якісним гарячим харчуванням не лише учнів початкової школи, а й дітей 5-11 класів.

Четверте питання – оцінювання.

Освітня система змінюється, але вчителю перед 1 вересня потрібні максимально чіткі правила. Особливо складною ситуація є через війну. Одні діти навчаються очно, інші – дистанційно. Частина школярів повертається з-за кордону, частина має значні освітні втрати.

П'яте питання – підручники. МОН говорить про масштабну поставку навчальної літератури: у 2026 році планується доставити близько 14 мільйонів примірників підручників для учнів 4-х і 9-х класів та педагогів. Але тут знову важлива не статистика мільйонів надрукованих книг. Потрібно знати, скільки дітей реально матимуть необхідні підручники на першому уроці 1 вересня.

Шосте питання – інфраструктура нової старшої школи. 150 пілотних ліцеїв – це не просто 150 шкіл із новими навчальними програмами. Це абсолютно нова логістика.

Якщо профільний ліцей знаходиться за десятки кілометрів від населеного пункту, дитину потрібно безпечно доставити до школи. Для цього необхідні автобуси, водії, пальне, нормальні дороги, укриття та чітка організація маршрутів. У 2026 році на закупівлю шкільних автобусів передбачено 2 млрд грн субвенції, але автобус сам по собі проблему не вирішує.

Якщо дитині потрібно щодня долати значну відстань, виникає питання пансіону. А це вже проживання, харчування, вихователі, безпека та додаткові видатки місцевого бюджету.

Тому перед стартом експерименту МОН має відповісти дуже конкретно: чи готовий кожен із 150 ліцеїв до прийому дітей, звідки вони приїжджатимуть, як їх підвозитимуть і де вони проживатимуть у випадку неможливості щоденного підвезення.

І нарешті сьоме питання – англійська мова у дитячих садках.

З 1 вересня 2026 року англійська стає обов'язковою складовою освітньої програми для дітей старшого дошкільного віку. Стратегічно це правильне рішення, адже знання

англійської давно стало одним із ключових факторів конкурентоспроможності людини. Потрібно відповісти, чи вистачає педагогів, які зможуть якісно викладати англійську, скільки вихователів уже пройшли відповідну підготовку, чи є необхідні навчальні програми та матеріали і чи передбачено фінансування додаткового навантаження.

Не можна допустити ситуації, коли формально англійська у дитсадках є обов'язковою, а фактично її викладатимуть лише там, де конкретному закладу пощастило знайти підготовленого фахівця.

Усі ці сім питань насправді зводяться до одного: наскільки українська освіта реально готова до нового навчального року? Напередодні нового навчального року суспільство очікує від МОН не загальних декларацій, а конкретних цифр, термінів, механізмів і відповідальних (<https://censor.net/ua/blogs/4018118/sim-vajlyvyh-pytan-do-mon-naperedodni-pochatku-novogo-navchalnogo-roku>). – 2026. – 12.08).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Григорій Громко, учитель-методист Нечаївської ЗОШ І–ІІІ ступенів ім. Ю. І. Яновського Кіровоградської області.

Неузгодженості між «старими» і «новими» критеріями оцінювання

Основні протиріччя та узгодженості між наказом МОН № 722 від 04.05.2026 («Система та загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів») і наказом МОН № 1093 від 02.08.2024 («Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти»)

Правовий статус і механізм скасування

Наказ № 1093 має статус рекомендацій («рекомендуємо» – дорадчий, необов'язковий документ).

Наказ № 722 затверджує обов'язкову «Систему та загальні критерії» (zareestrovano в Мін'юсті).

Наказ № 722 прямо скасовує лише наказ МОНмолодьспорту № 329 від 13.04.2011.

Наказ № 1093 не скасовується і навіть не згадується, хоча регулює ті самі питання для тих самих класів (5–9). Це створює правову колізію: незрозуміло, чи рекомендації 2024 року продовжують діяти паралельно з новою системою 2026 року.

Сфера застосування

Наказ № 1093 стосується виключно 5–9 класів, які навчаються за Державним стандартом базової середньої освіти (постанова КМУ № 898 від 30.09.2020).

Наказ № 722 регулює оцінювання в 1–12 класах (початкова, базова та профільна середня освіта) і запроваджується поетапно:

1–9 класи – з 2026/2027 н. р.;

1–10 класи – з 2027/2028 н. р.;

1–12 класи – з 2028/2029 н. р.

Для 5–9 класів нові правила починають діяти одночасно з періодом дії «старих» рекомендацій № 1093 без чіткого розмежування пріоритету норм.

Види оцінювання

Наказ № 722 (розділ IV) визначає основні види: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) та ДПА. Поточне оцінювання виділено як окремий самостійний вид.

Наказ № 1093 (розділи I–II) визначає основні види: формувальне, підсумкове та ДПА. Поточне згадується лише як оцінювання «у процесі навчання», без виділення в окремий вид. Тематичне оцінювання згадується лише епізодично (як можливе за потреби для коригування), без статусу окремого підвиду підсумкового.

Шкали оцінювання

Наказ № 1093: для 5–9 класів – лише 12-бальна шкала (від 1 до 12) та / або оціночні судження, без диференціації за роком навчання.

Наказ № 722: запроваджує чотири шкали (дихотомічну, вербальну, рівневу, бальну) з чітким розмежуванням за роками навчання:

1–2 роки навчання – лише вербальна;

3–4 роки навчання – вербальна/рівнева (поточне), рівнева (підсумкове);

5–12 роки навчання – бальна (поточне і підсумкове).

Додатково № 722 вводить дихотомічну шкалу («зараховано» / «незараховано») для

учнів за кордоном або на територіях бойових дій / тимчасово окупованих – у № 1093 цього немає.

У № 722 прямо зазначено, що результати формувального оцінювання не враховуються під час підсумкового. У № 1093 такого прямого застереження немає.

Функції оцінювання

Наказ № 1093 (розділ I): 9 функцій – формувальна, констатувальна, діагностувальна, коригувальна, орієнтувальна, мотиваційно-стимулювальна, розвивальна, прогностична, виховна.

Наказ № 722 (розділ II, п. 7): також 9 функцій, але з іншим складом – формувальна, констатувальна, діагностувальна, мотиваційна, коригувальна, прогностична, розвивальна, виховна, управлінська.

Функції «орієнтувальна» та «мотиваційно-стимулювальна» з № 1093 відсутні; з'явилася нова – «управлінська».

Класифікація річного оцінювання

Наказ № 1093: прямо зазначено «Підсумкове оцінювання за рік не здійснюють». Річна оцінка лише виставляється на основі семестрових (з урахуванням динаміки досягнень), а не є окремим актом підсумкового оцінювання.

Наказ № 722 (розділ IV, п. 4): включає «річне» як один із підвидів підсумкового оцінювання («підсумкове... поділяється на тематичне, семестрове та річне»). Термінологічна суперечність.

Групи результатів навчання

Наказ № 1093: «групи результатів» – ключовий елемент системи. Семестрове оцінювання здійснюється саме за групами результатів (додаток 2 – критерії за освітніми галузями), у Свідоцтві досягнень виставляються оцінки за групами, на їх основі формується загальна оцінка.

Наказ № 722: поняття «групи результатів» взагалі відсутнє. Оцінювання орієнтоване на загальні інтегровані показники (когнітивні процеси, навчальна діяльність, рівень самостійності, комунікації, частота вияву умінь).

Загальні критерії оцінювання

Наказ № 1093: детальні загальні критерії (додаток 1) за 12-бальною шкалою з описом

для кожного бала, побудовані на структурі компетентності + наскрізні вміння; є також галузеві критерії за групами результатів (додаток 2).

Наказ № 722: загальні критерії (додаток) побудовані на інших інтегрованих показниках (когнітивні процеси, навчальна діяльність, самостійність, комунікація, частота вияву умінь) і слугують основою для розроблення критеріїв закладами освіти. Зміст і структура суттєво відрізняються.

Конфіденційність оцінки

Наказ № 1093: оцінка – конфіденційна інформація, доступна лише для учнівства та його батьків (або осіб, що їх замінюють). Педагогічні працівники прямо не згадані як суб'єкти доступу.

Наказ № 722: оцінка доступна педагогічним працівникам, учню та його батькам / законним представникам. Коло суб'єктів ширше і сформульовано інакше (без слова «лише»).

Інші важливі розбіжності

У № 722 передбачено можливість дострокового оцінювання у разі вибуття учня (виїзд за кордон, соціальна відпустка, призов тощо) – процедура визначається закладом. У № 1093 цього немає.

№ 722 чітко регулює оцінювання учнів з ООП (адаптація критеріїв, урахування ІНП). У № 1093 це майже не розкрито.

№ 722 вимагає оприлюднення критеріїв оцінювання на вебсайті закладу (або засновника) протягом 10 робочих днів. У № 1093 такого обов'язку немає.

Висновок

Ключова неузгодженість – відсутність формального зв'язку між документами.

Наказ № 722 регулює те саме коло питань (види оцінювання, шкали, критерії, свідоцтво досягнень, конфіденційність) для тих самих класів, встановлює інші правила, але формально не скасовує і не узгоджує наказ № 1093 (<https://osvita.ua/blogs/97523/>). – 2026. – 05.08).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Козлов, директор ліцею №9, Вінниця.

Нові критерії оцінювання: МОН знову грає в псевдоавтономію

Колеги, новина про те, що МОН під тиском освітянської спільноти все ж схаменулося й прибрало з підсумкового обліку обов'язкові окремі колонки за «групами результатів», на перший погляд мала б викликати зітхання полегшення. Мовляв, почули! Скасували бухгалтерію з трьох-чотирьох додаткових стовпчиків у журналі!

Але якщо відкинути переможні реляції й тверезо подивитися на наказ № 722 від 04 травня 2026 року, стає зрозуміло: косметичне латання циркуляра не змінило його суті.

Освітнє відомство знову продемонструвало свій улюблений стиль: створити проблему, налякати нею школу, під загрозою бунту трохи відступити, але фундаментальні помилки залишити недоторканими.

Отже, головне мінне поле наказу № 722 нікуди не зникло. Документ і далі жорстко розмежовує формувальне та підсумкове оцінювання, фактично забороняючи враховувати щоденну роботу учня під час виведення семестрового балу.

Вилучення груп результатів не змінило головної абсурдності: поточні відповіді, старанність, виконані домашні завдання та усні дискусії оголошено просто «формувальним зворотним зв'язком». А фінальна оцінка за семестр має виводитися виключно за «підсумкові діагностувальні роботи».

Що це означає в реальності?

Учні швидко зчитують нові правила гри: якщо щоденна праця «ні на що не впливає», то навіщо вчитися протягом семестру? Можна три місяці бити байдики, а потім за допомогою шпаргалки чи штучного інтелекту «написати» одну підсумкову роботу.

І навпаки: дитина, яка важко й чесно працювала щодня, але в день контрольної перенервувала через повітряну тривогу чи блекаут, отримує низький бал без права врахувати її попередній систематичний поступ. Це прямо шкодить вихованню систематичної дисципліни та звички до праці.

А пункт про те, що кожна школа повинна самостійно розробити й затвердити власні

критерії оцінювання на основі загальних рамок МОН, залишився в силі.

Міністерство знову грає в псевдоавтономію. Замість того щоб дати країні чітку, просту й єдину державну систему вимірювання знань, розробку методичної бази спихають на педради та директорів.

Тепер кожна школа мусить видумувати власні локальні інструкції. А коли завтра до школи прийде розлючений батько з претензією щодо «необ'єктивної оцінки», міністерські чиновники відсторонено дадуть відповідь: «Це ж ваші внутрішні критерії школи, ви їх самі розробили – самі й розбирайтеся».

Те, що роз'яснення та «спрощення» наказу № 722 з'являються 5 серпня – менше ніж за місяць до початку навчального року – це окремий діагноз нашої освітній бюрократії.

Учителі й адміністрації шкіл мали б спокійно готуватися до роботи в умовах війни,

адаптувати плани до можливих вимкнень світла та роботи в укриттях. Натомість вони мусять гарячково переписувати локальні акти, чекати оновлень в електронних журналах і гадати, які ще «методичні роз'яснення» вийдуть 31 серпня.

Скасування окремих колонок за «групами результатів» – це лише вимушена поступка бюрократії під тиском здорового глузду, але аж ніяк не вирішення проблеми.

Школі потрібні прості, стабільні та передбачувані правила. Оцінка має бути чесним, прозорим і доступним виміром реальних знань і праці учня, а не інструментом постійного методичного експериментування.

Поки МОН мінятиме додатки та правила виведення балів за місяць до вересня, із навчального процесу й надалі вимиватиметься найголовніше – живий інтерес дитини до навчання та повага до вчителя (<https://osvita.ua/blogs/97532/>). – 2026. – 05.08).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 15–16 (323–324) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактор Я. Маленко

Комп'ютерна верстка

Н. Крапіва

Підп. до друку 25.08.2026

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 4,34.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.